

*Az egri (köz)gyámok működése és
családszerveződése a 18. században*

Jelige: „*clever_owl 100*”

Kézirat lezárás dátuma:

2023. január

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Az egri gyámi rendszer kiépülése és működése a 18. században	7
<i>1.1. Az egri árvák ellátása 1759-ig.....</i>	<i>12</i>
<i>1.2. Az egri közgyámok a professzionalizáció útján (1760–1799)</i>	<i>14</i>
2. A közgyámok szerepe az egri gyámoltalanok életében a 18. században	19
<i>2.1. A felülvizsgált 1760–1766. évi számadáskötetek tanúságai</i>	<i>19</i>
<i>2.2. A Kilián István ellen indított örökségper következménye.....</i>	<i>23</i>
<i>2.3. Az özv. Vízloszky Jánosné ideiglenes közgyámi tisztsége.....</i>	<i>25</i>
3. Mozaikcsaládot alapító egri tutorok	27
<i>3.1. Horváth András adósságainak következménye.....</i>	<i>27</i>
<i>3.2. Hivatalnok és családapa – Kilián István.....</i>	<i>28</i>
<i>3.3. Madarassy Pál előnyös rokoni kapcsolatai.....</i>	<i>29</i>
Összegzés.....	31
Források.....	33
Irodalomjegyzék	34

Bevezetés

A hazai és a külföldi társadalom- és családtörténeti kutatások egyik központi témája a szülő nélkül, új családi közösségekben felnövő gyermekek sorsának követése, érdekképviselésének elemzése. Európában a közép- és kora újkorban a feudális keretek szigorúan meghatározták az árvasorsra jutó utódok és özvegyek érdekeinek képviselését. Az újkori Magyarországon a neoabszolutizmus után végbemenő polgárosodás és urbanizáció magával hozta először a városi gyámi intézményrendszer megerősödését, állandó jelleggel működő árvaszékek felállítását, majd a 20. század fordulópontján¹ a gyámhivatal országos hálózatba szervezett helyi kirendeltségek hatékony tevékenységét. Napjainkban a szülők halála esetén a gyermekeket megszokott családi környezetükből rendkívüli indok igazolása nélkül nem emeli ki a gyámhivatali hatóság. A nagyszülők vagy az elhunytak oldalági rokonai és családtagjaik igyekeznek betölteni a kieső apai-anyai szerepeket az árvák életében. Azonban ha a famíliákban éppen a gondoskodó személyek hiánya áll fenn, ezekben az esetekben a gyermekvédelmi hatóság helyi szervei a gyermekeket vagy intézményi vagy nevelőszülői ellátásba helyezik, speciális esetekben örökbefogadást engedélyez az érintettek körében. A gyermekek testi-lelki fejlődését és anyagi biztonságát garantáló gyámok jogait és kötelezettségeit előbbiek esetén a nagyszülők és rokonok, utóbbiaknál hivatalból kirendelt gyámok vagy hivatalosan bejegyzett „új” szülők gyakorolják.

Az elmúlt évtizedekben számos monográfia, cikk készült az egri önkormányzatról és a városban élő közösségekről. Azonban aligha születtek korábban olyan jellegű tanulmányok, amelyekben társadalomtörténészek árnyaltabban rekonstruálták volna az Egerben élők és a magisztrátusi testület közötti kapcsolattartást. A jelenlegi hiánypótló munkámmal szeretnék hozzájárulni a magyar városi hivatal-²és családtörténeti kutatásokhoz oly módon, hogy egy kevésbé ismert tisztviselői réteg fejlődését elemzem a 18. század kezdetétől a végéig.

A vizsgált témával Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspökhöz (1762–1799) írt panaszkérvényeket feltáró kutatásom nyomán kerültem kapcsolatba. A Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában (továbbiakban: MNL HML, Levéltár) két forrásgyűjteményében összesen 696 darab instanciát³ regisztráltam. Autopszia módszerével feldolgozott és rendszerezett dokumentumok között csak elvétve talált egriektől származó

¹ 1898. évi XXI törvénycikk értelmében állami feladat az árvák ellátása. 1901. évi VIII. törvénycikk 1. §-a kötelezte a fővárosban és regionális szinten a gyermekmenhelyek felállítását. Lásd: Dickmann 2001: 13.

² Fallenbüchl 2003: 30–46.; Khavanova 2008: 1249–1266.; Szijártó 2014: 1273–1296.

³ Vö.: Tóth 1998: 299–331.; Khavanova 2008: 1249–1266.; Szalai 2010: 103–122.

folyamodványokat, többsége az egyházmegye egyéb településeiről érkező iratokat tartalmazott. A jelenlegi kutatásomban a városi magisztrátushoz intézett lakossági családi és helyi közösségi problémákkal foglalkozó beadványokat néztem át. Ebben a csoportban – az előzetes várakozásaimat is felülmúlóan – összesen 2.165 darab panaszkérvényt regisztráltam, aminek majdnem a felét (46–48%) az árváknak és a félárváknak a városi magisztrátusnak címzett levelei tették ki. Ez az eredmény új irányt adott a további vizsgálódásaimnak is: nagyon érdekesnek találtam ezt a társadalmi réteget, beleértve a gyámsági hivatal működését is. A TDK-munkámban éppen ezért erre helyeztem a hangsúlyt. Szerettem volna átlátni a hivatal működését, beleértve a gyámi feladatokat ellátó hatóság első megjelenését a forrásokban, másfelől azt, hogy kik töltötték be ilyen pozíciót a városban, valamint az egriek oldaláról milyen ügyek keletkeztek? Mindezzel együtt fontos célom az is, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy a 18. századi Eger városi közösségének a gyámságok alá eső köre nem került még a történeti kutatások középpontjába, annak ellenére, hogy levéltári források nagy számban állnak rendelkezésre. A dolgozat végére az alábbi kérdésekre igyekszem választ adni: 1. A kora újkori egri önkormányzatban – különösen a gyámhivatal területén – megfigyelhető-e a tisztviselők körében a hivatástudat? 2. Az árvák számának megugrása befolyásolta-e a gyámi rendszer átalakulását, és a közgyámok nem tisztességes üzleti tevékenységeinek elterjedését? 3. Az egri tutorok egyenlő megítélés alá estek-e a szabálytalan tranzakcióik révén?

Az árvák védelmét ellátó hazai gyámi rendszer jogtörténeti fejlődését általánosan először Degré Alajos⁴ (1909–1984) jogtörténész foglalta össze.⁵ A munkájában jellemezte a középkortól kialakuló gyámi gondozás jogi szabályozóit, a szokásjog alkalmazását 1526-ig. A szerző a törökök kiűzését követő időszakban társadalmi struktúrák szempontjából vizsgálta a jogi és gyakorlati keretrendszer lehetőségeit, hátrányait, eseti hazai és külföldi példák összevetésével. Alaptézisként megállapította az első magyar uralkodók dekrétumai alapján az állam és az egyház⁶ feladata volt az elesettek védelmezése. A 14–15. század során tendenciózan megszorodtak a tutorok visszaélési ügyei a nemesi származású gyámoltalanok vagyonával kapcsolatban, a jobbágyi családból érkező szegények esetében a kiszolgáltatottságuk okán. A gyámoltalanok jogainak sértetlenségét igyekezett fenntartani a 16. század első felében megalkotott szokásjoggyűjtemény. Werbőczy István Hármaskönyvében

⁴ Degré 1977.

⁵ Szent István és Szent László törvényei, Werbőczy István (1458 k. –1541), Hármaskönyve és kiegészítései, átdolgozásai [Szegedy János (1699–1760), Huszty István (1710–1772)] és a 19. századi jogtudósok Wenzel Gusztáv (1812–1891), Kolosváry Sándor (1840–1922) és Óvári Kelemen (1844–1925), Fodor Ármin (1862–1944) stb.

⁶ Jól illeszkedett 13–14. században itáliai és francia területeken az árvák és fogyatékosok körében alkalmazott skolasztikus szemléletű oktatási és nevelői gyakorlatokhoz. Magyar 2014: 125–140.

meghatározta a nem cselekvő képes (nem felnőttkorú) árvák ellátásáért a természetes, a törvényes és a kirendelt gyám⁷ kötelező felelni. Az arisztokráciánál a vagyonvédelem jelentette a gyermekek gondozását, amelyet a király⁸, a nádor vagy a megyei eseti gyámi feladatokra kirendelt szerv látta el. A falvakban élő nincstelének alapszintű ellátását a földesurak számára írták elő, míg a 15–16. században a szabad királyi városokba települő polgárok gyámi ügyeit megkésve a francia, olasz és német hagyományokat követve a városi tanácsi eseti vagy állandó jelleggel megbízott hivatalnokai⁹ kezelték. Párhuzamosan feleltek a szülők által sorsára hagyott csecsemők és kiskorú gyermekek elhelyezéséért.

A hazai és az egyetemes hadszíntereken befejezett csatározások után III. Károly (1685–1740) magyar király (ur.: 1711–1740) újra összehívta a rendi országgyűlést, ahol többek között a diéta elfogadta az árvagyámok feladatait és kötelezettségeit szabályozó LXVIII. törvénycikket, amely előírta a tutorok gyámoltalanok vagyonára vonatkozó leltározási kötelezettségét, és teljes vagyoni felelősségét a hiányok rendezése esetén. A tanácsi és földesúri rendszer szintű visszaélések a kora újkor folyamán jól ismert jelenségként továbbra is megnehezítette az árvák életét. A gyámi pénzkezelés oka abban rejlik, hogy a tutoroknak saját és közeli környezetének érdekébe tartozott a gyámoltalan vagyonok saját hasznára vagy adósságára történő fordítása, ezért a hivatalnokok nem igyekeztek az árvák kezére juttatni a szülők által hátrahagyott ingó és ingatlan értékeket, amelyek hosszú, akár évtizedekig eltartó peres eljárásokhoz vezethettek. A helyzetet bonyolította például Eger esetében is, hogy a sérelmet elszenvedő árvák közvetlenül a püspök-földesurakhoz fordultak, akiknek a korábban kialakított jó kapcsolatait is figyelmen kívül kellett hagyniuk, és ha bizonyíthatóan indokolt körülmény állt fenn, arisztokrata származású családokkal szemben is kötelezően fel kellett lépniük, a gyámoltalanok érdekeit szem előtt tartva. Az arisztokrácia jeles tagjainak életeseményeit a korabeli források gazdagon illusztrálták, így a csecsemő- és gyermekkori halandóságon túl az árván felnevelkedő nemesi sarjak hétköznapijai jól rekonstruálhatóak.¹⁰

⁷ 111–117. cím. Werbőczy István: Tripartitum – Hármaskönyv (1514).

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=51400001.TVJ&targetdate=&printTitle=Tripartitum&referer=1000ev>
(megtekintve: 2022. 12. 06.)

⁸ Erdélyben a fejedelem, majd 1691. évi Diploma Leopoldinum értelmében I. Lipót (1640–1705) (ur.: 1657–1705) utasítására a kormányzó (gubernium) látta el a nemesi árvák (vagyon)védelmét. Kivétel: katolikus hitű gyermekkorú II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) gyámságát Lipót és édesanyja Zrínyi Ilona (1643–1703) gyakorolta. Közjogi értelemben Lipót igyekezett megakadályozni II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemségét.

⁹ Esztergomban 1710–1755 között árvaatyák, Budán ideiglenes árvaszámtartók, Egerben eseti gyámok (tutorok), 1759-től megbízott közgyámok. Lásd: Tóth Eszter: Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái 1710–1755.; Géra Eleonóra Erzsébet et al.: Buda város tanácsuléseinek jegyzőkönyveinek regesztái 1699–1710.; Eger városi tanácsi iratok 1700–1799.

¹⁰ Lásd: a nemesi familiák levéltárgyúteményeit: például erdélyi Báthory, Gyulay, Várdai, Rákóczi; galántai és fertődi Esterházy, Festetich, Grassalkovich család iratait.

Péter Katalin (1937–2020) a kutatásaiban a nemesi árvákon kívül a szülő nélkül maradt jobbágyszármazású gyermekek gondozását leíró sémáktól eltérő példákat is ismertetett.¹¹ 1767. január 23-án a Mária Terézia (1717–1780) magyar királynő (ur.: 1740–1780) által kiadott 9 pontos Urbárium volt hivatott a jobbágyi árvák sorsának konszolidálására, de ez aligha valósulhatott meg, hiszen az árvagondnokok társadalmi helyzete és érdekeltsége sem változott az idők folyamán. A kiszolgáltatottak legfeljebb az úriszék számukra hozott kedvező ítéleteiben vagy a helyi rendelkezések pozitív hatásaiban reménykedhettek. A 18. századi Egerben élő elszegényedett gyámoltalanok ügyeinek intézése során is hasonló tendencia körvonalazódott.

¹¹ Péter 2012: 117–134.

1. Az egri gyámi rendszer kiépülése és működése a 18. században

A jelenlegi fejezetben a 18. századi Eger gyámi rendszerének fejlődését vizsgálom. Mielőtt rátérnék a helyi tutorok szerepének bemutatására, azelőtt fontosnak tartom ismertetni a középkor végétől a kora újkor időszakáig a szülő nélkül maradt gyermekek sorsrendezése hogyan alakult a hazai viszonylatban külföldi kitekintésekkel. Ez a közel két évszázados folyamat lépcsőfokai jelentősen meghatározták a későbbi tutori hivatal működését.

Magyarország a Habsburg Monarchia egyik legelmaradottabb tagországának számított a kora újkor elején.¹² A fejletlenséget több szempont befolyásolta: a történelmi korszakokon átívelő idegen népek pusztításán túl, a feudalizmus kötöttségéből eredő sajátos gazdasági és társadalmi szerkezetek, továbbá az urbanizációs folyamatok késedelme. Külföldön, Angliában, vagy Franciaország területén, de még a Német-római császárság területein álló német, itáliai birodalmi városokban is, már a 15. században elindult a városiasodás folyamata, így fokozatos fejlődés mutatkozott a helyi társadalmak szerkezetében, a középkorból ismert struktúrák fennállása mellett, új polgári réteg is kezdett megjelenni. Ez a körülmény a helyi autonóm közigazgatások szerveződését eredményezte, amely jelentősen befolyásolta az árvaellátó rendszer kiépülését is. A gyámoltalanok gondozásának két formája körvonalazódott. Az egyik a városi önkormányzatok által biztosított tisztviselők tevékenységében, a másik az intézményesült keretek között működő árvaellátásban jelentkezett. Mindkét funkcionális terület alapjai szinte egyidőben a 16–17. század folyamán szilárdultak meg.¹³ Az angol kis falvakban már a kora újkor elején regisztráltak előre kijelölt gondnokokat a korabeli elszámolásokat rögzítő gyűjteményes kötetekben. A német és itáliai területeken az özvegyek által nevelt gyermekek és házastársak után maradt utódok pénzügyi és jogi ügyleteit a tutori szerepkörben működő „*Waisenvater*”-ek kezelték. Az ancien regime (1552–1798) időszakában a francia városokban már az árvagondnokok vagyoni elszámoltatásáról is tanúskodnak a korabeli források. Közép-Kelet Európa területein, Itália, Hollandia, Németország a korábban végbement urbanizációs folyamatok hatására a helyi közösségek körében viszonylag elég korán jelentkezett az igény intézményesült árva- és lelencgondozó¹⁴ központok kialakítására. Az

¹² Degré 1977: 23., 80. Vö.: Pál 2022: 232.

¹³ Degré 1977: 33., 38.

¹⁴ Magyarország területén állandóan működő árva- és lelencház intézményrendszere példa Mária Terézia programja előtt elvett volt található. 1712-ben kezdetleges árvaenvelde alapjait fektette le Esztergom területén a városi árvaatya, Budán 1717-ben hasonló célból létrehoztak egy pénzügyi alapot, de a kezdeményezés kudarcba fulladt. Lásd: Géra Eleonóra 2020: 157. A premodern magyar társadalom második árvaellátó ház kialakítása Kőszeg melletti kisfaluban Nemescsón Sartori Szabó János (1695–1756) evangélikus lelkész nevéhez fűződött, az

árvaháznyitási hullámokat egyrészt a szülő nélküli gyermekek számának hirtelen megemelkedése, másrészt a reformáció hatására a konfesszionalizáció és az ellene fellépő rekatolizációs törekvések jegyében meggyökeresedett karitatív szemléletű gondolkodás¹⁵ eredményezte. Hazánkba külföldről érkező etnikumok csoportjai olyan tradíciókat, hoztak szülőföldjükről magukkal, amelyeket a 17. század második felétől a városi adminisztráció területén az ott élők átvették, hatékonyan beépítették a saját gyakorlataik közé, s ezt követően együttesen alkalmazták azokat. Német protestáns felekezetű (evangélikus) központokból származó közösségek öröközhették át a kora újkori Sopronban, Budán, Egerben sőt Esztergomban is az autonóm közigazgatásban működő gyámi feladatokat is ellátó hivatalnokok kijelölését is.¹⁶

Ugyanakkor a kettős földesúri fennhatóság alatt álló püspöki székhelyen a városi önkormányzat szerkezeti sajátossága meghatározta a tutori rendszer kezdetleges eseti majd állandó gyámi ellátórendszer kiépülését. Ezért szükségesnek vélem a következő egységben általánosan összegezni Eger a török hódoltság után megszilárduló kettős tanácsai rendszer nyomán kialakult legfontosabb tisztviselői feladatköröket.

A kora újkori Eger közjogi helyzetét 1848-ig terjedően Fenesy György (1632–1699) egri püspök nevével fémjelzett intézkedéscsomag, az úgynevezett Fenesy-transactioban¹⁷ foglalt pontok határozták meg. A 17–18. század fordulópontján a magisztrátus a lakosság közös erőfeszítésével igyekezett I. Lipót osztrák császárnál és a Magyar Kamaránál elérni, hogy a település szabad királyi rangra¹⁸ emelkedhessen, de az egri egyházmegye dokumentált bizonyítékokkal támasztotta alá jogosultságát a város feletti hatalom gyakorlására. A kettős földesúri irányítás értelmében a helyi belső és külső tanács működésébe is beavatkozott a püspök és a káptalani testület. Lokális közösségek által delegált személyzet jelölte ki a szenátus tagjait. Megválasztásuk minden esetben az év végén összehívott közgyűlésen történt az éppen regnáló egyházmegye vezetőjének jóváhagyásával. Ez a folyamat valósult meg a különböző

aki 1730-as évek elején a Közép-Kelet Európa pietista szellemi központjában Halle an der Saale-ban tanult és dolgozott, megtekinthette 1698-ban Hermann August Francke (1663–1727) által felépített nevelés-oktatás célzattal megalapított intézményrendszert (Franksche Stiftungen) benne egy 75 gyermek számára felépült árvaház működését. 1741-ben, Ausztriát megelőzve (1743) Kőszegen első város majd Kelcz-Adolffyak tulajdonában kezdte el működését az első magyar árvaház. Vecsey Lajos (1905–1998) forrásgyűjteménye nyomán közölte Vinczéné Menyhart Mária. Lásd: Vinczéné 2009: 115–129.

¹⁵ Lásd: a pietizmus eszmeáramlat hatásait.

¹⁶ Lásd: Tóth Eszter: Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái 1710–1755.; Géra Eleonóra Erzsébet et al.: Buda város tanácsüléseinek jegyzőkönyveinek regesztái 1699–1710.; Eger városi tanácsai iratok 1700–1799.; Vö.: Degre 1977: 38.

¹⁷ Pótegyezményben egyezett ki a város a püspökség után a káptalannal, öt ponttal kiegészítette a Fenesy-transzaktiót. Nemes 2001: 13.

¹⁸ Szabad királyi város jellemzői: kereskedelmi útvonalak mentén, királyi és kamarai függőségben, tárnoki ítélőmester, különböző privilégiumok elnyerése: vámmentesség, évente egy összegben fizetett adó stb.

pozíciók egy évnél hosszabb hivatali idő betöltése esetén is. Feltételezhető, hogy kezdetektől a megválasztott tanácsosok már legalább az írás-olvasás készségét is megszerezték, továbbá saját anyanyelvükön kívül a latin nyelvet is elsajátították hivatalba lépésük előtt. Azonban az 1700-as évek elején betelepült nációkból származó hivatalnokok nem feltétlenül beszéltek magyarul, így köreikben gyakran előfordulhattak kulturális-nyelvi jellegű akadályok. Kezdetben az ilyen típusú nehézségeket – a források tanúsítják – a testületek úgy igyekeztek elhárítani, hogy egyrészt minden nációból¹⁹ minimum 1 főt beválasztottak a tanácsai szervezetekbe, másrészt a szószólói²⁰ (németül: „*fürmender*”) teendőket érdekérvényesítő szereplőként 1–1 nemzetiségből származó személy látta el. Például 1719-ben Deák „Rác” Mihály (?–1726) kereskedőt a „*senatus extractus*” tagjai között jegyezték, míg 1723-ban a németek szóvivőjének Proszik Antalt (?–1743) választották. A fürmender elősegítette a rendvédelmi²¹, a közigazgatási-területszervezési²² dolgozók munkáját is. Betekintést nyert a kis és nagy tanács működésébe²³, közvetített is a két testület között. A jogsérelmet szenvedő közösségek alapszintű hivatali védelmét is ellátta. A városi magisztrátust egy személyben a *főbíró*, *bíró*²⁴ irányította, akit hivatalába a püspök-földesúr jelölése útján választottak meg. Az 1780-as évekig rác és német²⁵, nemzetiségű jelölteket is állítottak, de takarékosági megfontolásból végül kizárólag magyar származású²⁶ tisztviselők kerültek hivatalba. Munkakörébe tartozott a tanácsai közgyűlések irányítása, a város mindennapi köz- és szakigazgatási ágazatban dolgozók feladatellátásának ellenőrzése és a gazdasági folyamatok nyomon követése, alapszintű igazságszolgáltatás biztosítása, Eger működésére vonatkozó intézkedések elrendelése, kihirdetése földesúri jóváhagyással. Jelentős mennyiségű forrás tanúskodik a 18. század során fokozatosan fejlődő városi adminisztráció működéséről.²⁷ A magisztrátus alapvető igazgatási

¹⁹ Magyar, német és görög-szerb („rác”) illetőségű tanácsstagokat rögzítettek a „*candidált*” és megválasztottak között.

²⁰ 1729-ig regisztráltak magyar és német származású közvetítő szerepben működő tisztviselőket. 1730-tól kizárólag hazai szószólók képviselték etnikumuktól függetlenül a lakosságot.

²¹ A fürmenderek kerületenként egy évre („*decurio*”, „*vierteil*”) megválasztott ügynevezett fertálmesterek, valamint a század folyamán kiváltságos jogokat elnyerő hajdúk és bakterek mellett működtek.

²² Elősegítették a szolgabírók, adószedők és számtartók munkáját.

²³ A két szerv által tartott közgyűléseken megjelenhetett és kollektív és egyéni érdekek szem előtt tartása mellett fel is szólalhatott az üléseken biztosított időtartamban.

²⁴ 1707-ben főbíró helyett hadnagy a városi adminisztráció élén.

²⁵ Forst Antal (?–1756), Herner Ferenc (1693 k. –1772), Najmayer Ignác (1745 k. –1803)

²⁶ A külföldről származó indigena nemesi családok, a sarjaik hűségükről és támogatásukról biztosították a mindenkori magyar uralkodót, így taksa és meg nem fizetése mellett királyi Magyarországon birtokot érdemltek ki. Szintén a városi tanácsban foglalhattak helyet. Lásd: Rottenstein család. Ballabás 2012: 7–18.

²⁷ 1714. évi városi szabályok, jelzet: V-1/b.5.B.V.53.; 1717. ügyrendi szabályzat, jelzet: V-1/b.8.VII/a.2.; 1724. Munkaidő és napszám szabályozó rendelet, jelzet: V-1/b.12.B. XI.a.35.; 1752. Perviteli szabályrendelet, jelzet: V-1/b.37.B.XXVI.35.; 1782. Bírói hivatal ügyviteli szabályzat vázlata, jelzet: V-1/b.99.B.LXIV.35. és tanuló ifjak megrendszabályozása iránt a város kérvénye a püspökhöz, jelzet: V-1/b.99.B.LXV.59.; 1785. Ítélezési szabályok,

hátterét a főjegyző (nótárius) és helyettesei továbbá szakági írnokok, jogi pályát választó, gyakornoki beosztásban dolgozó fiatal kancellisták biztosították. Ezek az egyének több tudományterületet (jog, közigazgatás, könyvelés-számvitel, területfejlesztés) is felölelő komplex ismeretek birtokában léphettek hivatalukba. Az előbb említett személyeknek a magyar közjogi szabályozásokban is jártasnak kellett lenniük. Ismerniük kellett Werbőczy István Hármaskönyvét és módosításait, a magyar király által elrendelt törvénycikkeket, rendeleteket, megyei és helyi fórumokon alkalmazott joggyakorlatokat, aktuálpolitikai viszonyokat.²⁸ Nekik az anyanyelvükön kívül, a hivatali közegben használt latin, majd 1784 után a hároméves „türelmi” határidőt követően a német nyelvet is el kellett sajátítaniuk²⁹. A főjegyzők a városi felsővezetés jobbkezének számítottak, ugyanis a tanácsnál kezdeményezett eljárások vagy kötelezően a hivatalból elrendelt vizsgálatok esetében a teljes folyamat aktív résztvevőinek minősültek. A sértettek náluk emeltek panaszt, akik a megfelelő mérlegelést követően a főbíró elé terjesztették a benyújtott folyamodványokat. A város vezetője először a peren kívüli megegyezést szorgalmazta, ezt követően megállapodás híján a helyi közgyűlés meghallgatására bocsájthatta az aktuális ügyeket. Az elrendelt kötelező érvényű tanácsai ülésen az értesítést a főjegyző és a segédjei juttatták el az érintett feleknek és a püspökségnek. Kijelenthető a nótáriusok az adminisztráció felelős vezetőiként közvetítettek a lakosság és a magisztrátus között. Ezenfelül minden hivatali procedúra (tanúkihallgatások, szembesítések, helyszíni szemle, vagyoni leltárfelvétel) egyik legfőbb ügyintézőjeként jelentek meg.

További szakági munkatársaknak tekinthetjük a bor-, a pálinka-, a hegy-, a malom és vásárbírókat. 1760-ig évenként választották meg ezeket a tisztviselőket. Az említett hivatalnokok kizárólag saját területükért voltak felelősek, ellentétben az előbbieken részletezett bürokratákkal.

1784-ig, a vármegyerendszer megszűntetéséig, a megyei szolgabírók felügyelete mellett, a számtartók és az adószedők (perceptorok) feleltek a városnegyedek kerületei szerinti királyi és egyházi regáléknak minősülő éves telek- és hadiadók beszedéséért. A helyi gazdasági munkatársak előzetesen felmérték a fundusok területén található ingó³⁰ és ingatlan javakat, összeszámolták a házak, és a tartozékok, valamint a kertek tulajdonosait, haszonbérelőit, az

jelzet: V-1/b.108.B.LXXII.a.404.; 1786. Posta szabályzat, postajáratok, jelzet: V-1/b.113.B.LXXV.511.; 1788. Kamatszabályozó (uzsora) pápens, jelzet: V-1/b.120.B.LXXX.70.; 1789. Tanácskozási és ügykezelési szabályrendeletek és városi rendtartási szabályrendeletek, jelzet: V-1/b.128.B. LXXXV.a.530.; 1790. Perlekedési szabályrendelet, jelzet: V-1/b.138.B.XC.a.2116.

²⁸ 1717. ügyrendi szabályzat, jelzet: V-1/b.8.VII/a.2.; 1782. Bírói hivatal ügyviteli szabályzat vázlata, jelzet: V-1/b.99.B.LXIV.35.

²⁹ Ally Pál (?–1815) Eszterházy Károly egri püspökhöz benyújtott instanciájában a felmentését kérte. Az előírt határidőre nem tudta elsajátítani a német nyelvet. Jelzet: V-1/b.111.B.LXXIII/b.278.

³⁰ Haszonállatok, háztartási eszközök, bútorok, szerszámok, textíliák stb.

épületek bérlőit. A feladataik közé tartozott az éves adóösszeírások elkészítése a lakosoktól begyűjtött szóban és írásban³¹ keletkezett adatok alapján. A taksabeszedéseken kívül, a perceptorok a pénztári kifizetéseket is teljesítették. Idegennyelvi (latin, német) tudást, korabeli pénz és adóügyi, továbbá kezdetleges közgazdaságtani és számviteli ismeretek alkalmazását is elvárták ezekben a munkakörökben dolgozó tisztviselőktől.

Az előbbiekben tárgyalt gazdasági területen elhelyezkedő alkalmazottak között speciális munkatársakként jelentek meg a város életében a közgyámok (tutorok). A jogkörükbe tartozott az árvák és az egyik szülő nélkül maradt ifjak vagyonának tisztességes kezelése, valamint annak évenként esedékes elszámolása a magisztrátus és a püspök-földesúr felé. A gyámoltalan fiatalok mindennapi ellátását és képzését folyamatosan biztosították a családalapítás kezdetéig. Ez a pozíció is megkövetelte a gyakorlatias matematikai-számviteli ismeretek, elszámolási műveletek, pénznemek közötti átváltások alkalmazását.³²

A város hivatalszerveződését a magyar származású személyzetten kívül jelentősen befolyásolta a 18. század elején bevándorolt és -települt más nemzetiségű könnyűipari kézművesmesterek, szakmunkát végző céhes testületek tagjainak jelenléte. A tanácsokban betöltött szerepüket a foglalkozásukhoz eredendően szükséges készségeik (írás, olvasás, számolás, komplex problémamegoldó látásmód) használata és a munkájukhoz elengedhetetlen előnyös jellemvonások (terhelhetőség, precizitás) együttes fennállása segítette elő.³³

Ezek a tényezők előrevetítették a városi adminisztrációban dolgozók a 18. század második felére kialakuló hivatástudatát. Az egri közigazgatást meghatározták az egyes munkafolyamatokra vonatkozó alapszabályzatok, iránymutatások, például a lakosság ügyfélfogadási rendje, a postai szolgáltatások, a perek jegyzéke³⁴ vagy a szenátus által kihirdetett statútumok rögzítése. A helyi rendelkezéseken túl az úriszéken hozott ítéletek, a bécsi udvar által deklarált törvénycikkek, helytartótanácsi jelentések, leiratok, szabályzatok³⁵ kötötték a város hivatali rendjét.

A professzionalizáció kezdetleges jegyei – a városi közigazgatás keretén belül – már a tutori hivatal kialakulásának első szakaszában, az eseti tisztviselők alkalmazása során

³¹ Bevallási (fassionális) levelek, bizonylatok, szerződések

³² A következő alfejezetekben részletesen ismertetem a tutori feladatkörök sajátosságait. Városi jegyzőkönyvek 1700–1799., jelzet: V-1/a.1–59. Gyámi számadások 1760–1786. jelzet: V-3.1–2., 5–6.

³³ Jelzet: V-1/a.1–30.

³⁴ Jelzet: V-1/b.113.B.LXXVI.592.

³⁵ Például panaszkérvények tartalmi és formai követelményéről II. József (1741–1790) (ur.: 1780–1790) utasítása. II. József 1782: Az instantziák tsinálásának módgya, melly Ő Felségétül kegyesen parantsoltatik Ezen Tekéntetes Nemes Heves, és Külső Szolnok Törvényessen öszve foglalt Vármegyéknek az 1782. Esztendőben Martius Havának 4dik napján Egerben tartatott köz Gyülekezetében tett Rendelése szerint magyarra fordittatott, és a'közönséges szükségére ki nyomtattatott jelzet: Főegyházmegyei Könyvtár, Eger, jelzet: HK 0653/4.

megfigyelhető volt. Az egri árvaellátás hivatássá válásának a következő meghatározó fokaként értelmezhető a gondozásra szoruló gyermekek képviselőtét biztosító korabeli közgyámok kinevezése.

1.1. Az egri árvák ellátása 1759-ig

A kettős tanács tisztviselői a kezdetektől nagy gondot fordítottak az elesett sorsú árvák és az özvegyek védelmére. A városi iratokat magába foglaló levéltári gyűjteményben végzett teljeskörű forrásfeltáró munkám alapján kijelenthető, hogy az egri jegyzőkönyvek már 1700-tól kezdődően rögzítettek tutorokat, például a német származású Andreas Pamperger (?-?) gyámjaként az iratok szintén a németajkú Johann Weinraich (?-?) nevű egri bútorkészítő mesterembert jegyezték. A Egerben hasonló szerepkörben tűntek fel a szenátorok az árvák és „atyjuk” esetében, mint a szabad királyi városi rangú Buda árvaszámtartói. Jóváhagyták a gyámok kinevezését, a szülő nélkül nevelkedő fiatalok anyagi ügyeivel kapcsolatban a „tutela” személyeket változás bejelentési kötelezettség terhelte.³⁶ A város főbírói és -jegyzői az árvákkal kapcsolatos eseményeket protokollumokban rögzítették. Ugyan 1750 előtt nem találtunk konkrét utalást arra vonatkozóan, hogy az eseti gyámok a város által előírva teljes vagyoni felelősséggel tartoztak a rájuk bízottakért. Azonban nem is volt külön szükséges kiemelni az önkormányzat szintjén, mivel már a Tripartitum a gyámokra vonatkozó 112–117 cikkelyei, továbbá *„miképen kell eljárni a gyámok és gondnokok ellenében, úgy a javak és jövedelmek visszaszerzésében, mint a számadásvételben, valamint azok ellenében is, a kik a gyámoktól és gondnokoktól javakat szereznek?”* tárgyú 1655. évi XXIV.³⁷ és *„az árvákról s azok gyámjairól és gondnokairól való intézkedés módja”* tárgyú 1715. évi LXVIII. törvénycikk³⁸ hiánypótlóan hirdették azt, hogy a tutorokat vagyonelkobzással kell sújtani, ha a gyámoltalanok vagyonára elvégzett kötelező leltárok rámutattak a gondnokok korábbi rosszhiszemű pazarlására az árvák vagyonát illetően. A szenátus kötelezően nem írta elő az annuális (uralkodói rendelkezés 2-3 éves periódust kötött ki) az árvaatyák általi számadás vezetését, de az érintettek elemi érdekének minősült az évenként elvégzett pénzügyi ellenőrzés.

³⁶ 1711. Hadsi Mihály (?-?) árva gyámi számadása, jelzet: V-1/b.4.B.IV.71.; 1729. Koller Erzsébet (?-?) árva gyámszámadása, jelzet: V-1/b.18.B.XIV.a.14.; 1736. John Mihály (?-?) árva gyámi számadása, jelzet: V-1/b.21.B.XV.b.55.; 1739. Árvapénzek lajstroma, jelzet: V-1/b.26.B.XIX.7.

³⁷ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500024.TV> (megtekintve: 2022. 12. 06.)

³⁸ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715.%2520lxviii> (megtekintve: 2022. 12. 06.)

Az egri gyámi hivatal kora újkori működését vizsgálva kijelenthető, hogy a püspöki székhelyen 1759-ig egységes közgyámi intézményrendszer nem működött. Legtöbb esetben a városi szenátus alkalmi tutorokat nevezett ki a saját tagjai közül.³⁹ Gyakran a település főbírója, főjegyzője vagy annak a helyettese, esetleg a püspöki uradalom tisztviselője követte figyelemmel a nehéz sorsú gyermekek életét. Először állandó jelleggel vezetett gyámi számadási iratok hiányában a magisztrátusi jegyzőkönyvekben rögzített bejegyzésekből gyűjthetünk a tutori feladatok ellátására vonatkozó információkat. 1740–1759 között a protokollumokban gyakran⁴⁰ szereplő eseti gyámi pozíciót betöltő személyt. A magisztrátus a 18. század közepére felismerte, hogy a helyi tisztviselői körön belül kik lehetnek a legalkalmasabb személyek a gyámoltalanok ügyeinek intézésére.

A források tanulmányozása alapján körvonalazódni látszik, hogy Egerben a gyámok egyfelől a kiemelkedő pozíciókat töltötték be a város és az egyházmegye életében, másrésről a hivatali ranglétrán felfelé haladó szakhivatalnokokat bízták meg a többletfeladattal. Nagy Gáspárt (?–1753) másfél évtizeden keresztül a város al- és főjegyzőjeként rögzítettek a tisztviselői jegyzékek, mielőtt gyámoltalanok pénzügyeivel foglalkozott volna. Vallner József (?–1750) 1744-ben aljegyző, majd két évvel később már főbíróként jegyezték a források az Alczinger gyerekek gyámsága idején. Utódjaként követte a német származású Forst Antal, aki a későbbi nagy tanácsos Proszik Ignác⁴¹ testvérével kapcsolatos gyámi teendőket végezte. Liptay Mihályt (?–1755) Nemes Lajos tisztviselői adattára tévesen közölte a város első közgyámjaként, ugyanis nem kapott állandó megbízást, kizárólag egy-egy árva gyermek ügyeit rendezte. A gyűjtésében következő Boros Imre (?–1752) és Lenner Lőrinc (1706–1771) szenátorok karrierje is hasonló léptékű lehetett, hiszen mielőtt a magisztrátusba beválasztották, betöltötték a fürmenderi, vásárbírói és perceptori tisztségeket. Ország János(?–1756) 1750-es években aljegyzői pozícióban intézte a város ügyeit, míg Rottenstein Ignácot (?–1770 a püspökség jószágigazgatójának nevezték ki 1749 előtt⁴². A fejezetben összegyűjtött valamennyi hivatalnok karrierje egy meghatározó görbén haladt előre, amelyhez jól illeszkedett

³⁹ Lásd: magyarországi szabad királyi városok árvák ügyeinek kezelését.

⁴⁰ 1740–1759 között évente legalább 2-3 főt képviselő gyám.

⁴¹ Édesapjuk Proszik Antal is jeles tagja volt a magisztrátusnak. 1723–1726-ban perceptornak és fürmendernek is jegyezték a források, 1722-ben külső tanácsosként, 1726 és 1743 között belső tanácsosként megtalálható volt a város életében. Gyermekei Ignác és János igyekeztek követni édesapjuk pályafutását, de csak a külső tanácsosi címig jutottak el 1755-ig. Vö.: Nemes 2001: 190–191., 203, 210–211.

⁴² 1749–1753 között Barkóczy Ferenc uradalmi jószágigazgatója. Vö. Nemes 2006: 99–101. és az 1753. évi városi jegyzőkönyv bejegyzései. Jelzet: V-1/a.17.; Testvére Antal 1720–1745 között a város főbírója. Vö. Nemes 2001: 182.

az alkalmi gyámi szerepkör. Kivételt Dudás Ferenc(?–1757) és Murányi István (?–1773)⁴³ eseti kinevezése képezett. Utóbbi munkatárs kapcsán azonban kijelenthető az ő értelmiségi pályája tovább ért a városon kívül, a vizsgált időszakban vármegyei tisztségeket töltött be haláláig. Dudás Ferenc esetében, azonban a meglévő források alapján nem lehet hitelt érdemlően bizonyítani, hogy első szenátori évében milyen megfontolásból kötelezhette a tanács árvagondnoki feladatok ellátására. A szakértelme, a nagyfokú precizitása és a széles kapcsolati tőkéje miatt töltött be ilyen jellegű munkakört, anélkül, hogy munkatársaihoz hasonlóan korábbi hivatali pályafutással rendelkezett volna. 1757-ben bekövetkező halála után özvegyét egy későbbi közgyám Nemes Kilián István (1733–1825) vette feleségül, akit elősegített hitvесе korábbi férjének egykori ismeretségi köre abban, hogy viszonylag rövid időn belül a szenátorok között foglaljon helyet, majd 1776 után állandó közgyámi hivatali kinevezést kapjon.

Első hivatalos megkeresést Bozsik Mihály⁴⁴ kapta, akit az 1759. évi városi jegyzőkönyvben jelölték megbízott tutori munkatársként.⁴⁵

A következő egységben kívánom elemezni azokat a körülményeket, magyarázatul szolgálhatnak arra, hogy 1759 után miért volt szükséges állandó közgyámokat megbízni a szülő nélkül maradt gyermekek képviselésével.

1.2. Az egri közgyámok a professzionalizáció útján (1760–1799)

1759 januárjáig az eseti gyámok a korábbi hivatalba lépésükkor megállapított salláriumi díjon kívül az elvégzett tutori munkájukért anyagi juttatás nem járt. Nemes Bozsik Mihály első közgyám megválasztása megteremtette a járandóság megítélésének elvi lehetőségét. Herner Ferenc akkori főbíró Barkóczy püspök-földesúr engedélyével rögzítette az aktuális jegyzőkönyvben „*Eadem ocassione választatot N. Bozsik Mihály comum ommnium való Árvák fő Gondviselőnek Attyának, Cápólnak és Fundatiók Gondviselői Számvivőinek, mely hivatalhoz szükséges Magistratualis instructio és prothocollon fog conscribálni.*”⁴⁶ Az előbbi mondatban szereplő, 1759 év elején elfogadott szenátusi határozat értelmében Nemes Bozsik Mihályt főárvagyámnak nevezték ki, miközben számtartói feladatokat⁴⁷ is köteles volt ellátni. Azonban

⁴³ 1753-ban főbírónak is jelölték Dudás Ferencet Forst Antal, Herner Ferenc és Bodnár Tamás mellett. Végül Herner Ferenc nevezte Barkóczy püspök. Jelzet: V-1/a.17. 2.

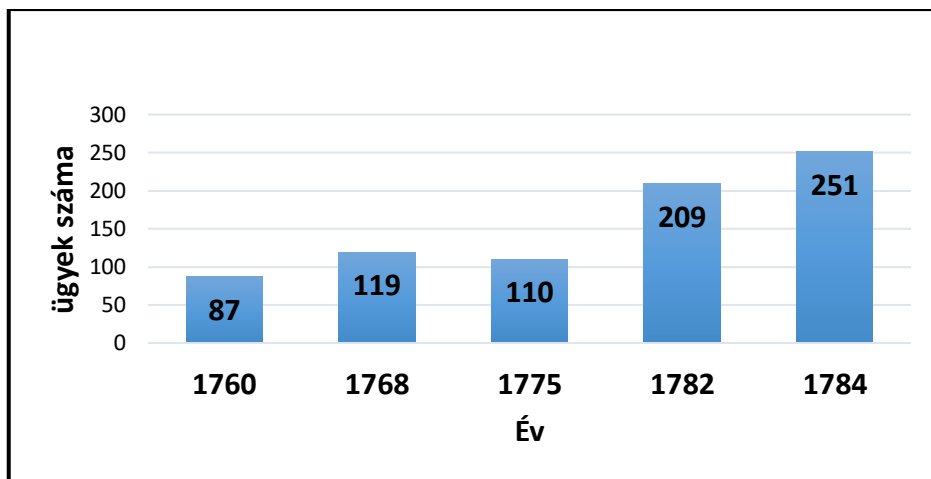
⁴⁴ Hasonló karrierminta figyelhető meg mint a többi alkalmi tutorok esetében szenátori kinevezésével egyidőben főjegyzői feladatokat is ellátott.

⁴⁵ Városi jegyzőkönyvek 1740–1759., jelzet: V-1/a.13–19.

⁴⁶ Jelzet: V-1/a.19.2.

⁴⁷ Bozsik Mihály feladatköre teljesen megfeleltethető a korabeli budai árvaszámtartók kötelezettségéhez.

a bejegyzés konkrétan nem utalt arra, hogy külön jövedelmet kapott volna további szolgálatai fejében. Talán ez is magyarázata lehet annak a körülménynek, hogy ugyan az érintett személy megkapta kinevezését, de 1760-tól kezdődően egy dokumentumot sem látott el „tutori” kézjeggyel⁴⁸. Horváth András (?–1767) 1760–1766 között mint a város főjegyzője és az árvák első állandósult gondnoka minőségben jegyezte valamennyi gyámoltalannal kapcsolatos iratot.

1. grafikon: Árvákkal kapcsolatos ügyek száma 1760–1784 között⁴⁹

A püspökség és a város is felismerhette azt, hogy az árvákkal és félárvaikkal kapcsolatos ügyek száma erre a korszakra lényegében megtízszereződött. Míg az 1750-es évek elején 5–10 gyámi beavatkozást igénylő ügyletet rögzítettek a források, addig a Horváth András hivatali idején vezetett gyámi számadásokat gyűjtő kötetek, például 1760-ban 87 esetről, 1768-ig bezárólag a protokollumok már 119 megoldandó problémáról tanúskodtak. Ez az arányszám 1775 és 1786 között még tovább emelkedett. Az 1787 utáni kázusokról azonban nem maradtak fenn gyűjteményes kötetek, csak alkalmanként a családi iratokban szereplő tutori intézkedésekről tájékozódhatunk. Azonban kijelenthető, hogy 1770 után a mozaikcsaládokban jelentkező félárva, mostohatestvérek közötti öröklési viták kapcsán, a városhoz benyújtott beadványok száma megduplázódott, és ezenfelül kell vizsgálni a mindkét szülőjét elvesztő gyermekek ügyeit. Így együttesen egész Eger területén ez az arányszám 300 körül realizálódhatott, ha a korábbi értékeket figyelembe vesszük. 1782-re Kilián István közgyám

⁴⁸ 1761. december 31-én Lenner Lőrinc 50 rajnai forint kiutalásról állított ki bizonylatot „*Joannes Országh Ci[vi]t[a]tis vNotar et Tutor Orphanor*” 1761. december 31-én Országh János aljegyző és árvagyámként írta alá. Jelzet: V-1/b.49.B. XXXIV.b.160.

⁴⁹ 1786. évi adatokat nem rögzítettem a grafikonon, mert a számadási kötet csak Kilián István által intézett ügyeket tartalmazta, Így reális képet aligha kaphatnánk gyámoltalanok gyakoriságára vonatkozóan. Jelzet: V-1/a.1–2. és 5–6.

már 209 gyámoltalannal kapcsolatos intézkedést rögzített az évenként nyilvántartott számadáskötetben. Ez az arány már az ő kapacitását meghaladta, ezért kért maga mellé egy másik tutort⁵⁰, akit a magisztrátus Eszterházy Károly egri püspök jóváhagyásával ugyanazokkal a feladatokkal bízott meg, mint az első számú tisztviselőt. Ezután is több mint 110 árva éves vagyoni számadásáról gondoskodott Kilián, míg társa a második éve dolgozó Viszlovsky János (1745 k. –1791) egymaga 138 ügyben járt el. 1786-ra ez a mérték Kilián esetében további 10% növekedést mutatott. További teljeskörű adatközléseket a gyámi és árvaszéki kötetek nem tartalmaztak, de az itt közölt adatok jól mutatják a legalább egy szülőt elvesztő fiatalok és kezelt ügyeik száma közel 20 év alatt legalább két-háromszorosára emelkedett. A leggyakoribb kérvények az árvák és a félárva szülei után maradt örökségekkel kapcsolatos problémákat vetettek fel. 1787 után sem csökkenhetett jelentősen ez az arány, erre legjobban a kettős gyámi rendszer⁵¹ fennmaradása szolgált bizonyítékként. Az általam feldolgozott városi iratokat aláírásukkal ellátó közgyámok és a levelek aláíróival összhangban Nemes Lajos az erre az időszakra összeállított tisztviselői adattára is igazolt.

Már az 1760-as évek elejétől a városi közgyűlésnek nyilvánvalóvá vált, hogy az újraraházasodó özvegyek gyermekeinek érdekei sérülhettek a leghamarabb, ezért az úriszékre utalt viták során igyekeztek olyan jogi aktusokat⁵² érvényesíteni, amik a felperesek hasznát szolgálhatták. Az ilyen jellegű nézeteltérések egyre nagyobb számban jelentkeztek a gyámi iratokban is. Az említett feszült helyzetek megelőzésére kívánt szolgálni egy – Eszterházy utasítására hozott – és azonnal hatályba lépő városi rendelkezés. 1770-től a helyi statútum 3. pontja kimondta a félárva örökségjogának védelmét a mostohatestvérek és a -szülők ellenében. Ugyanis az életben maradt szülő új házasságra lépése előtt számadási kötelezettséggel tartozott, néhai párjával közösen szerzett vagyonát illetően. A közgyám feladatköréhez tartozott ellenőrizni az elkészült leltárkönyvet. Abban az esetben, ha a félárva nagykorúságát elérte,

⁵⁰ Kilián István szenátor már 1766-ban ismerte a Viszlovsky családot. Horváth András-féle számadás kötet szerint Ferenczffy család házát Viszlovsky János későbbi 2. számú közgyám édesapja Dániel vásárolta meg. Gyámi számadás 1760–1768., jelzet: V-3/2. no.31.

⁵¹ 1792 januártól 1792 decemberéig a városi jegyzőkönyvben nem találtam adatot közgyámi pozíció betöltésre, 1793-tól ismételen két tutor látta el az árvák képviselését. özv. Viszlovsky Jánosné Márton Judit kérvényében a férje után járó fizetést, indoklásában jelölte „*hogy én is szegény gyámoltalan árva majd egész esztendeig Férjem halála után viseltem a Tutorság terhes igáját és arrúl való számadásnak elkészítésében éjjel nappal nyughattatlankodtam s szorgalmatoskodtam.*” Jelzet: V-1/b.153.B.XCIV/b.1839.

⁵² Elhunyt Szubkovich György (?-?) árvák és édesanyjuk új családja esetében 1760. november 26-án kelt úriszéki határozat kiemelt pontja „*Mivel ad P[ro]missam Quastionem Juris azt mongya az A. fél, hogy I. félnek első replikájában feltetett Törvényeket egyenkint el olvasván meg vizsgálta, mellyekből azt hozza ki, hogy még az özvegy más Férjét nem Üsmér nem köteles Gyermekeivel Osztályra, de más Üsmérvén köteles*” Jelzet: V-1/b.49.B.XXXIV/b.100.

akkor ki kellett fizetni számára az elhunyt szülő után maradt hagyatékot vagy fedezetet, esetleg egy kezest⁵³ kellett biztosítani a későbbi tranzakciók teljesítése érdekében.

A félérvák, illetve később a másik szülőjét elvesztő gyermekek nemcsak az új családjaikkal kerülhettek az évek során konfliktusba pénzügyeiket illetően, hanem azokkal a személyekkel is, akik éppen az ő érdeküket képviselték. Az 1. táblázatban rögzített közgyámok közül a legnagyobb figyelmet az első és a harmadik tutor az ügyintézési módszereik miatt kapták. A két említett tisztviselő között több hasonlóság is felfedezhető. Egyrészt mindketten öt évnél több ideig végezték munkájukat, a számadási protokollumokat nem megfelelő módon vezették. Másrészt több tucat magisztrátus majd úriszék előtt folyó per során kellett volna tisztázniuk az ellenük felhozott vádakat, és mivel nem tudták bizonyítani saját igazukat, ezért a hivatalból történő felmentésük is hasonló körülmények között zajlott. Viszlovsky János⁵⁴ valamint Luprich Mihály (?–1810) ellen is születtek panaszkérvények, amelyekben az árvák a gyámjukat okolták, de olyan mértékű károkat nem szenvedhettek a folyamodványt benyújtók, mint amiket Horváth és Kilián okozott 1760 és 1789 között.

Név	Közgyámság előtti pozíció	Hivatali időtartam	Hivatalból felmentés indoka
Horváth András (?–1767)	főjegyző	1760–1766	árvák vagyonának nem szakszerű kezelése
Horváth Mihály (1714 k. –1781) ⁵⁵	belső tanácsos	1767–1776	időskori, egészségügyi problémák következtében hivataláról lemondása
Kilián István (1733–1825) (1. számú közgyám)	perceptor	1777–1790	árvák vagyonának nem szakszerű kezelése
Viszlovsky János (2. számú közgyám)	külső tanácsos	1783–1789	elhunyt
Viszlovsky János (1. számú közgyám) ⁵⁶	belső tanácsos	1789–1791	

⁵³ A tanúk és a magisztrátus részéről is aláírt megállapodás rögzítette a kezességgel kapcsolatos információkat – ügylet résztvevői, tárgya, kezesség ideje.

⁵⁴ özvegy Novák Mihályné (?–?) panaszt emelt Viszlovsky János ellen, hogy férje számára jogtalanul vett ki a „*Tutoralis Cassabul*” 50 rajnai forintot. Jelzet: V-1/b.127.B.LXXXIV/b.444.

⁵⁵ 1767-ben Horváth Mihály mellett Csiszer Mihály (?–?) és Rosnoki Mátyás (?–?) szenátorokat is megválasztották közgyámoknak, de ismeretlen okból nem vették fel hivatalukat.

⁵⁶ Viszlovsky János 1764-ben az egri jezsuita gimnázium bölcsészeti osztály I. évfolyamára iratkozott be. EFIH 2021. (24.) 93. 731.

Viszlovsky Jánosné Márton Judit (?–1795)	Viszlovsky János felesége	1791 májusától 1792 tavaszig	elhunyt férje után megbízott közgyámi hivatalának lejárata
Luprich Mihály (1. számú közgyám)	belső tanácsos	1793–1800	nem ismert
Madarassy Pál (1744 k.– 1796) (2. számú közgyám) ⁵⁷	belső tanácsos	1793–1796	elhunyt
Pók Jakab (1750–1813) (2. számú közgyám)	külső tanácsos	1798–1801	nem ismert

1. táblázat: Egri közgyámok 1760–1801 között⁵⁸

A 2. fejezet első egységében általánosan bemutatom, hogy a tutelák pontatlanul vezetett nyilvántartásának oka milyen eseményekre vezethető vissza, és egyes esetekben milyen következményekkel járt. A további bekezdésekben eseti példákkal szemléltetem, hogy a közgyámok nem megfelelő vagyonkezelése milyen közvetlen hatásokat gyakorolhatott a családi életükre. Azután egyedi példán keresztül rekonstruálom, ha olyan rendkívüli esemény következett be, mint az egyik tutor váratlan halála, akkor a magisztrátus hogyan próbálta kezelni a több tucat árva lezáratlan ügyét.

⁵⁷ Madarassy Pál 1764-ben az egri jezsuita gimnázium bölcsészeti osztály II. évfolyamára iratkozott be. EFIH 2021. (24.) 91. 678.

⁵⁸ 1793. évi városi jegyzőkönyv, jelzet: V-1/a.53.; Nemes 2001: 185.; Hamzók 2019: 88.

2. A közgyámok szerepe az egri gyámoltalanok életében a 18. században

A következő fejezetben ismertetem Egerben megválasztott közgyámok széleskörű hivatali tevékenységét. Árnyaltabb képet szeretnék nyújtani a tutorok olykor nem szabályos, sőt nem legális – az árvák érdekeit és a magisztrátus jóhírnevét is sértő – üzelmeiről. 1762-ig az egri tanács nem tette kötelezővé az évenként benyújtandó gyámi számadásokat, azonban mégis ez a típusú irat az, amelyikkel az eseti és az állandóan megbízott tisztviselő is igazolhatta felelősségteljesen elvégzett munkáját, korábbi esztendőkre visszamenőleg. 1711-ben jegyezték a városban az árvák vagyonára vonatkozó első leltári kimutatást. 1729-től kezdve szórványosan jelentek meg számadási ívek, majd 1748-tól évenként rögzítettek gyámoltalanok potenciális örökségével kapcsolatos iratokat. 1732 és 1759 között a magisztrátus mindösszesen féltucat vizsgálatot folytatott az árvák vagyonáról szóló számadási jelentésekkel kapcsolatban. Azonban a tanács egyetlen alkalommal a leltárkészítő gyámot pontatlan dokumentumvezetése miatt intette meg. Ebben az esetben sem városi hivatalnok gyámi munkájával kapcsolatban nyújtott be észrevételt Vallner József főbíró. Az ellenőrző számtartók a Tamassy Ilona (?–?) családja által kijelölt gondnok, Kenyeres Lőrinc (?–?) leltározása során formai hiányosságokra mutattak rá. 1760 után Horváth András főjegyző és közgyám iratainak jegyzőkönyvvezetése adott először okot arra, hogy még körültekintőbben járjon el a tanács a gyámi számadások ellenőrzése terén. A következő részben az elvégzett ellenőrzés eredményeit összegzem.

2.1. A felülvizsgált 1760–1766. évi számadáskötetek tanúságai

A Horváth András elleni panaszkérvények száma évről évre nőtt az 1760 és 1766 között végzett tevékenységével kapcsolatban.⁵⁹ A magisztrátus számára akkor vált tarthatatlanná és kellemetlenné a helyzet, amikor az egykori testületi tagok leendő örököseinek⁶⁰ neve is állandó jelleggel szerepelt a Horváth főjegyző elleni folyamodványokat betérjesztők között. A 18. század második felében egyre inkább a városi önkormányzat hatáskörén kívül esett a hivatalosan megbízott tutorral szembeni vizsgálat. Eszterházy püspök a város földesuraként

⁵⁹ A kamarai adminisztráció felszólította a budai tanácsot az egrihez hasonló visszaélési nyomok eltüntetésére. Külön kiemelte: „Götl Vilmos árvaszámtartó nyilvántartását folytattassa, sőt elődeinek zavaros feljegyzéseit is hozassa rendbe. Gondja legyen a kegyes hagyományok teljesítésére; amennyiben ilyeneket kezel, fizesse pontosan a tőkék kamatait, az ingatlanok jövedelmeit, és fordítsa a netán jelentkező fölös jövedelmet kegyes célokra” Bónis 1974: 33.

⁶⁰ Siffrik, Kinász árvák stb.; jelzet: V-3/1.

utasította Koczka István (?–1776) főbíró képviselőjében a magisztrátust, hogy visszamenőleg végezze el az egykori közgyám számadási köteteinek felülvizsgálatát. A kötelező procedura lefolytatásáról az 1769. évben nyitott jegyzőkönyv bevezetője tanúskodik. Az utólagos eljárás során a tanácsstagok feltárták, hogy 1760-ig megfelelő módon nyújtották be a püspökséghez a számadási iratokat, de az azt követő időszakból nyitott jegyzőkönyvek tekintetében Horváth András „zűrzavart” okozott, amelyet az újonnan érkező közgyámnak Váradi Horváth Mihálynak kellett helyreigazítania az évek során. A város kettős tanácsa ezzel a nyitóbejegyzéssel elismerte a pert indító gyámoltalanok igazát, miszerint az egykori tutor folytatólagosan hivatali visszaélést⁶¹ követett el. Összesen 119 aktát nyitott újra a Farkas János (1735 k.–1796) főjegyző vezetése küldöttség. Ugyan ’66-ig töltötte be hivatalát a megvádolt tanácsos, de a helyébe lépő új gyám a korábbi protokollumokra hagyatkozva folytatta az éves leltárak vezetését, nem rendelt el új helyszíni szemlét egyik árvával kapcsolatban sem. Ennek következtében 1768-ig Horváth Mihály is hibásan vagy hiányosan nyújtotta be a számadási jelentéseit. Azonban az ő esetében egyetlen alkalommal sem merült fel a gyanú, hogy szándékosan követhette el a mulasztásokat. 1768 év végére vált egyértelművé a helyzet, hogy a revíziót követően, ahol szükséges utólagosan korrigálni kell az iratokat. Ez a javítási folyamat olyan mélyre hatónak bizonyult, hogy Horváth Mihály és Farkas János a leltári jelentésekben a hibás tételek áthúzása mellett még 1775-ben is tettek utólagos „*censura*” megjegyzéseket. A 2. táblázatban azoknak a gyámi számadásoknak a leglényegesebb elemeit rögzítettem, amelyekben az 1768 és 1775 között elvégzett felülvizsgálat kimutatta, Horváth András jogtalanul szerzett anyagi előnyt az árvák vagyonaiból. Összesen 13 ügyben mondta ki utódja, Horváth Mihály, hogy a korábbi árvagyám súlyos hibákat követett el. Az új tisztviselő a szándékosságot is vélelmezte, hiszen az ívekben az 1–151 rajnai forint nagyságú összegek eltűnésével kapcsolatban olyan szókapcsolatokat használt, mint „*előbbi tutor Horváth András az árvák vagyonából szedegette*”, „*...maga hasznára fordította*”.⁶² Ezen megjegyzések alapján kijelenthető, a városi tanács tudatában volt azzal a ténnyel, hogy az első fizetett közgyám nem véletlenül vagy nem alkalmi figyelmetlenségből adódóan járt el helytelenül az évek folyamán. Az elbocsátott gondnok sorozatosan a hivatali visszaéléseivel gyarapította saját vagyonalapját. Egy alkalommal a vizsgálók azt is jelölték, hogy adósságrendezésre fordította a kiutalt összeget. Valószínűsíthető az egykori árvagondnok többi esetben is hasonló okokból vonta el a meg nem térített pénzeket az esztendő során. Váradi Horváth Mihály az egykori kollégája további mulasztásaira is felhívta a közvélemény figyelmét. Minimum öt alkalommal jegyezte a

⁶¹ Korabeli Budán a városi tanács használta az árvák pénzét teljesítendő céljaik megelőlegezésére. Géra 2020: 143.

⁶² Gyámi számadások 1760–1768. jelzet: V-3/1.

protokollumba „1769-ig a tutoratusnak tudomása sem volt egy-egy árva létezéséről”, akiknek a vagyoni és családi háttéréről régebbi számadásokból is értesülniük kellett volna korábban. Ez azt jelentette, a hivatalából felmentett tisztviselő nem csak pontatlanul, hanem az akták száma szerint is hiányosan vezette az egri gyámoltalanokról szóló nyilvántartásokat. Azonban meg kell jegyezni, egyes családokban nem volt szükség magisztrátusi beavatkozásra. Ha a gyermekek szülők nélkül nevelkedtek, de egy korábbi végakarat rögzítette a törvényes képviselőjük személyét – például a keresztapát⁶³, akkor a város nem rendelkezett beleszólási joggal mindaddig, amíg anyagi jellegű problémák nem jelentkeztek az árvákkal összefüggésben.

Aktaszám	Megkárosított árva gyermek(ek) neve	Összeg	Összvagyon	Év	Felhasznált cél
No.1.	Csák István (?–?) árvái	19 rajnai forint 45 garas	38 rajnai forint	1765	saját hasznára
No.3.	Kinász árvák	151 rajnai forint 24 garas ½ dénár	222 rajnai forint 57 garas 30 ½ dénár	1766-ig (több részletben)	Erhold Márton árvát illető tartozások megtérítésére
No.6.	Sarlai Ferenc (?–?) árvái	127 rajnai forint 63 garas ½ dénár	335 rajnai forint	1766-ig (több részletben)	saját hasznára
No.14.	Czák József (?–?)	1 rajnai forint 95 garas ½ dénár	327 rajnai forint 78 ½ garas	1765	saját hasznára
No.19.	Darag György (?–?) árvái	2 rajnai forint 70 garas	75 rajnai forint 3 garas 75 dénár	1760	saját hasznára
No.20.	Kalmár Mihály (?–?)	3 rajnai forint (kamat)	3 rajnai forint	nem ismert	saját hasznára
No.22.	Kallós Adámovics József (?–?)	49 rajnai forint 29 garas	7 rajnai forint 83 ½ dénár	1762	saját hasznára
No.26.	Jenes árvái	68 rajnai forint 6 garas	68 rajnai forint 39 garas	1766. január 1. (gyámi)	saját hasznára

⁶³ Lásd: Snájder Mátyás gyermekei esetét. Édesapjuk akkor már szenátorként dolgozó Viltinger Illést jelölte ki törvényes gyámnak, aki már a Snájder testvérek mellett keresztapai teendőket ellátta. Jelzet: V-3/2.

				megbízásának vége)	
No.34.	Szabó János (?–?) árvái	18 rajnai 26 garas ½ dénár	58 rajnai forint 94 garas 5 dénár	1766. január 1. (gyámi megbízásának vége)	saját hasznára
No.41.	Osváld Pál (?–?) árvái	20 rajnai forint ⁶⁴	82 rajnai forint 4 garas 17 dénár	1765. január 15.	saját hasznára
No.43.	Hoffpauer árva	106 rajnai forint (tőke) 2 rajnai forint 89 garas (kamat)	94 rajnai forint 52 garas	1764. május 4.	saját hasznára
No.93.	Dóczi Erzsébet (?–?) árvái	6 rajnai forint 74 ½ dénár	80 rajnai forint 23 ½ garas	1766-ig	saját hasznára

2. táblázat: Horváth András által megkárosított árvák⁶⁵

Horváth András kétes hivatali ügyei a városi és a vármegyei szinten kapott kiemelt figyelmet a korban. Ugyan országosan nem terjedt el a híre a törvénytelen cselekedeteinek, mégis Eszterházy Károly egyetértésével a magisztrátus azonnal leváltotta őt. Ebben a döntésben az is szerepet játszott, hogy nem egyszer követte el a kihágásokat. Egyik társadalmi csoportot (földművelő paraszt, köznemes, iparos) sem kímélte meg kedvezőtlen írott és gyakorlati módszereitől, bizonyíthatóan mintegy 600 rajnai forintot tulajdonított el az árváktól. Előfordultak olyan esetek amikor egy-egy gondozott személyt, tettével teljes mértékben kisemmizett vagy még nagyobb adósságba taszította őket. Ezeket a személyeket Farkas Jánosék igyekeztek kártalanítani az 1770-es évek elején.

A sértettek a városi önkormányzat intézkedéseivel meglehetősen elégedettek lehettek, mert a források nem tanúskodnak további az egri igazgatásban dolgozókat érintő következménnyel. Az 1780-as években azonban hasonló jellegű instanciákat nyújtottak be az egri gyámhatóság felé, mint két évtizeddel korábban. 1780–1789 között évente 50–70 folyamodványt terjesztettek be Kilián István közgyám ellen.⁶⁶ Őt is azzal a váddal illették, mint

⁶⁴ Horváth András szerint Osváld Pál árváinak pénzéből 70 rajnai forintot adott törlesztés jogcímen Szalajti István (?–?) részére. Szalajti azonban azt állította, hogy nem annyi összeg van nála, mint a tutor korábban mondta, hanem csak 50 rajnai forintot fizettek ki. Gyámi számadások 1760–1768., jelzet: V-3/1.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Városi iratok 1778 – 1789., jelzet: V-1/b.83–132. doboz iratai

az egykori első fizetett árvaatyát, lazán és pontatlanul vezette a gyámoltak vagyoni leltárait. Azonban Kilián arra hivatkozott, hogy túl sok ellátott ügyét kellene naprakészen képviselnie. Ez a magyarázat kevésnek bizonyult, sőt a magisztrátus szerint az időközben mellé rendelt munkatárs okán nem is volt helytálló ez a kijelentése. Míg Horváthtal szemben a városi tanács több személy ellen okozott hiányosságok után lépett fel, a '80-as években működött közgyám esetében elég volt egy árva testvérpár által elindított vagyoni elszámoltató per, hogy megfossza a pozíciójától. A következő részben ezt a jogi procedúrát szemléltetem, és a gyámra, illetve az önkormányzatra gyakorolt rövid- és hosszútávú hatásait igyekszem bemutatni.

2.2. A Kilián István ellen indított örökségper következménye

Detelli József Zsigmond (1715 k. –1771) a korban ismert egri orvos 1771-ben, felesége Antony Erzsébet (1729 k. –1778)⁶⁷ 1778 tavaszán bekövetkező halálával árván hagyták két gyermeküket Anna Máriát és öccsét Ferencet. Édesanyjuk temetése után egy hónappal elindult a hagyatéki eljárás a korban elfogadott keretek közt. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a város a testvérpár törvényes képviselőjére Kilián István közgyámot rendelte ki.⁶⁸ A Detelli nővér esetében ez a megbízatás alig kétévre szólt, feleségül ment a kor egyik leghíresebb miskolci tisztifőorvosához Benkő Sámuelhez (1743–1815), aki az esküvőjük időpontjától kezdve minden téren képviselte felesége érdekeit. A közgyám 1780. augusztus 11-én lezárta a Benkőné vagyonára vonatkozó végszámadást. Az ifjú feleség az elkészült jelentést jóváhagyta, a korábban kiállított osztályegyezségről szóló hatósági bizonyítványt aláírásával hitelesítette.⁶⁹ A két évvel később előkerült kiegészítő jegyzékek hatására, 1782-től 1786-ig Detelli Anna Mária (?–?) több panaszkérvényt az egri püspökhöz és a városi tanácshoz nyújtott be. Megkérdőjelezte saját és a testvére vagyonára vonatkozó leltárívek pontosságát.⁷⁰ A püspök igyekezett szigorúan betartatni az eljárásrendet II. József 1782-ben kiadott irányelve⁷¹ alapján, így érdemi döntést a közgyám ellen indított perben nem hozott. Annak ellenére sem, hogy Anna asszony konkrét

⁶⁷ A hivatkozott tanulmányban szereplő biográfiai adatok korrigálандók. Tekintettel az előkerült anyakönyvi bejegyzések adatolják a Detelli házaspár halálozási időpontját. Detelli Zsigmond 1771. április 21-én hunyt el. 1771. évi halotti anyakönyv, jelzet: MNL HML 422/33. 86.; Antony Erzsébet 1778. április 13-án halt meg. 1778. évi halotti anyakönyv, jelzet: MNL HML 422/33. 153.

⁶⁸ Hamzók 2020: 131.

⁶⁹ Jelzet: V-1/b.99.B.LXV.55.No 1.

⁷⁰ Jelzet: V-1/b.99.B.LXV.55.

⁷¹ II. József 1782: Az instantziák tsinálásának módgya...

bizonyítékokkal⁷² (nem megfelelő elszámoló bizonylatok, téves adatok közlése a protokollumokban, manipulált szerződések⁷³) támasztotta alá igazát.⁷⁴ A fiatalasszony és férje 1785. szeptember 26-án kelt beadványukkal a helytartótanácsához fordultak ügyük kedvező elbírálásának reményében.⁷⁵ A helytartótanács 1786. szeptember 26-án kelt 27496/23523. számú leiratát megküldte a vármegyékbe, amelyben közzétette, a polgári perben résztvevők egy esetben fordulhatnak a helytartótanácsához, ha rendelkeznek elsőfokon meghozott bírósági ítélettel.⁷⁶ Amennyiben nem zárult le az eljárás a városi magisztrátus elé visszautalta az ügyet. További vizsgálat lefolytatása után a földesúr jóváhagyása mellett az úriszék tárgyalhatta tovább az esetet, és ha a nemesi ítélőszéken nem hoztak egyik félnek sem kedvező döntést, abban az esetben az eljárást visszairányították a városi testülethez. A Benkő házaspár elégedetlenségi perét is a tanácsnál kellett tovább lefolytatni. Egyetlen dolgot ért el a sértett örökös, az árvagondnokot 1784-ig három alkalommal kötelezték Detelliék gyámi számadásának elkészítésével.⁷⁷ Egyik ítélőszék sem talált olyan mértékű kivetnivalót a dokumentumokban –, amíg a magisztrátus nem kezdte el ugyanolyan módszerekkel tételesen átvizsgálni a köteteket –, mint egykoron az elbocsátott első közgyám esetében tette. Az ellenőrzést az akkori második számú tutor, Viszlovsky János végezte el, ő tárta fel a sorozatosan elkövetett mulasztásokat a testvérek vagyonáról vezetett számadásokban. Detelli Ferenc (1766–1815)⁷⁸ javaira vonatkozó jegyzőkönyvekben lehetett leginkább az adósok tőke- és kamattartozások (felcserélt kamat és tőkeösszegek, megcserélt hitelügyletek feltételeit rögzítő szerződések stb.) tekintetében anomáliákat felfedni.⁷⁹ Ezeket a problémákat a Detelli fiú is kellő alapossággal átlátta. A folyamodványokban rendszerint az 1659. évi XXXI.⁸⁰ és az 1723. évi CVII. számú⁸¹ törvénycikkekre hivatkozott, mikor benyújtotta a követeléseit.⁸²

⁷² Detelli Anna Eszterházy Károlyhoz és a tanácsához benyújtott instanciái, Kilián István válaszai alapján. Jelzet: V-1/b.107.B.LXXI.230. iratai.

⁷³ Kiliánnal szemben megfogalmazott vád édesapjuktól örökölt könyveket olcsón elajándékozta Dózler Károly (?–?) egri orvosnak, többihez Ferenc ingyen jutott. Az eladott kötetek árát nem kapták meg. Hamzók 2020: 134.

⁷⁴ „*ugy tegyen eleget kötelességinek hogy se[m] világ se[m] Isten előtt ítéletbe ne essen*” Jelzet: V-1/b.99.B.LXV.55.

⁷⁵ Jelzet: V-1/b.107.B.LXXI.230.No.107.

⁷⁶ Jelzet: V-1/b.108.B.LXII/a.326.

⁷⁷ Hamzók 2020: 135.

⁷⁸ Jelzet: V-1/b.109.B.XCIX.159.1169.

⁷⁹ Detelli Ferenc ügyiratai. Jelzetek: V-1/b.143.B.XCII/a.; V-1/b.144.B.CXIII/a.1046.

⁸⁰ „*az adóssági keresetekben a költségek is megítélendők, a testi sértések megtérítése pedig a kártérítés módja szerint történjék.*” tárgyú 1659. évi XXXI. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65900031.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D21> (megtekintve: 2022. 12. 29.)

⁸¹ „*a megyékben és városokban teljesítendő bejegyzésről vagy betáblázásról.*” tárgyú 1723. évi CVII. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300107.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D24> (megtekintve: 2022. 12. 29.)

⁸² Urbán Mihály (?–?) és társai elleni adósságrendezés. Jelzet: V-1/b.143.B.XCII.1155. Dobrotka József (?–?) és felesége elleni adósságrendezés.

Ferenc, a nővérevel ellentétben az eljárást nem kívánta magasabb fokon folytatni. A levéltár iratgyűjteményében elszámolásokon, feljegyzéseken, Kilián Istvánnak és a tanácsnak címzett beadványokon kívül nem találtam egyéb folyamodványt, amely arra utalt volna Detelliék pere tovább folytatódott volna.

Ez a per a korabeli köztudatban precedens értéket képviselt. Egyrészt a bizonyítási eljárás következtében felmentették az első számú tutort, helyét az ellenőrzést lefolytató Viszlovsky János vette át. Másrészt 1789-ben latin nyelven kihirdetett központi utasítás⁸³ következtében a városi panaszkérvények kezelési módja megváltozott. Minden ügyirathoz a magisztrátus kötelezően mellékelte egy betétlapot. A mindenkor intezője az aktával kapcsolatos aktuális történéseket arra feljegyezte. Ezenfelül a hétfői, a szerdai és a pénteki napokon tartott tanácsi ülések második szakaszában tárgyalt lakossági panaszkérvényeket és a hozzákapcsolódó ügyiratok észrevételeit azonnal rögzíteniük kellett a jegyzőkönyvbe. Két hozzáértő tanácsag az elkészült számadási jelentéseket revizionálta. Áttekintették az aktív és passzív adósságokat bejegyző sorokat, számtani műveletek elvégzésével kontrollálták az íveken szereplő összegek vajon megegyeznek-e az általuk kapott eredményekkel.⁸⁴ Amennyiben az összegek különböztek, a következő ülésen rendkívüli felszólalásban jelezték, s annak tényét jegyzőkönyvben rögzítették. A leltárjelentésekben Horváth Mihályék kiegészítéseit nem alkalmazták a továbbiakban. Feltételezhetően az ívek nehezen olvashatósága miatt tekintettek el a korábbi módszer használatától. Ezt az eljárásrendet követte korábban az 1791-ben hirtelen elhunyt Viszlovsky János gyám is Kilián esetében. Halála után pozíciója azonban nem maradt betöltetlen, a város rendkívüli módon biztosította az árvák számára a gazdasági és jogi képviselőt.

2.3. Az özv. Viszlovsky Jánosné ideiglenes közgyámi tisztsége

Az áttekintett városi jegyzőkönyvekben és iratokban olvasható, hogy az elhunyt tisztviselő hivatali teendőit ideiglenes jelleggel özvegy házastársa vette át. Viszlovsky Jánosnénak nem csak a szörnyű veszteséggel kellett szembenéznie, hanem az egykori tutor ügyfélkörének felmerült problémáira is reagálnia kellett egy adott határidőn belül. Márton Judit új kötelezettségeit a kialakult helyzetben maradéktalanul teljesítette. A magisztrátus az elhunyt

⁸³ 1789. okt. 9. Gyámpénzek kezelésére vonatkozó utasítás, jelzet: V-1/b.128.B.LXXXV/a.519.

⁸⁴ Uo.

gyám gondozottjait a panaszaikkal közvetlenül az özvegyasszonyhoz irányította.⁸⁵ Egy Szabó Ignác (?–?) nevű árva kért tájékoztatást a magisztrátustól 1791 nyarán, Viszlovszky halála után, arra vonatkozóan, ki kezeli a gyámoltalanok vagyonát. Erre a kérdésre Adamecz Mihály (?–1795) főjegyző az alábbi választ adta „*az elhunyt tutor halála miatt a gyámhivatalban nem történt változás*”, ezért keresse ügyeivel Viszlovszkyt, aki készséggel a továbbiakban rendelkezésre áll. Ideiglenes megbízással látta el a gyámhivatali teendőket Márton Judit, akivel feltételezhetően elégedett lehetett a város és a püspökség is, mivel 1791 év végére nem hívott össze Eszterházy püspök új gyámi tisztviselőt választó építőszéket, továbbá az özvegy a férje után járó sallárium díj kifizetését kérte a majdnem egy évig végzett munkájáért (árvákkal folyamatos kapcsolattartásáért, az aktuális leltárívek elkészítéséért, hitelezett összegek teljesítésének vállalásáért).⁸⁶ A magisztrátus a kérvényében foglalt összeg megfizetését pár napon belül jóváhagyta. Viszlovszkyt nem választás útján helyezték a pozícióba, a gyámné névleges egyezséget kötött a várossal, mely szerint az új tisztválasztó közgyűlésig vállalja az árvák képviselését. Értük nem kizárólag erkölcsi, hanem vagyoni szempontból is teljes felelősséggel tartozik hivatali ideje alatt. Ezt, a felé tanúsított elvárást teljes mértékben betartotta, igazolja a fizetését kérvényező levele is. Nem saját hasznára kívánta fordítani a számára megítélt összeget, hanem egyik „árvájának” adósságrendezésére szeretne volna továbbadni.⁸⁷ A források alapján kijelenthető feddhetetlenül élt a családjáért és szolgált egy meghatározott ideig a közjót. Ez az időszak viszonylag rövid ideig tartott, mégis nagyfokú motivációt nyújthatott a hasonló ambíciókkal felvértezett köznemesi ifjakkal mint, például Madarassy Pálnak, aki a gyászidő letelte után feleségül kérte az özvegy, kétgyermekes családját Márton Juditot, kivel haláláig együtt is élt.

⁸⁵ „Az Instans jelentse magát néhai Viszlovszky Janos Úr magmaradott Özvegyenek, minthogy azolta a Tutorsagban semmi változas nem volt. Eger 8-a July 1791. Adamecz Mihaly főnotarius altal.” Jelzet: V-1/b.128.B.XCII/a.1029.

⁸⁶ Jelzet: V-1/b.153.B.XCIV/b.1839.

⁸⁷ Uo.

3. Mozaikcsaládot alapító egri tutorok

Az utolsó fejezetben három közgyám magánéletét elemzem röviden. Az esetpéldákkal szeretném kihangsúlyozni, hogy a helyi hivatalnokok származásán és rokoni kapcsolatain túl a párválasztási stratégiájuk is hozzájárulhatott karrierjük kiteljesedéséhez. Ugyanakkor az elemzett források alapján az is kimutatható, hogy meglehetősen szoros kapcsolatban állt a tisztviselők nem szabályos ügyleteinek lebonyolítása a családi örökségek megtartását szolgáló törekvésekkel. Ez a megállapítás kifejezetten igaz lehetett, ha a gyám és az általuk gondozott fiatalok családi szerveződése megegyezett. Vízlovsky János esetében gyámi bejegyzésekkel adatolható, hogy gyermekkorában elveszítette édesapját és a tragédia után kis idővel édesanyja feleségül ment egy Jurányi Jánoshoz (?–?) nevű férfihoz. A gyermekeit Jánost és Tamást magával vitte – éppen a halála okán rövid ideig tartó – házasságába. A Vízlovsky testvérpárt mostohaapjuk nevelte felnőttkorukig. A többi tisztviselővel kapcsolatban a vizsgált források alapján nem mutatható ki hasonló információ. Azonban az anyakönyvi bejegyzések és panaszkérvények igazolják, hivatali pályafutásuk során több házasságot kötöttek, amelyekből legalább két gyermek született, akik felnőtt korukban a szüleik után őket illető örökségük miatt kerültek kapcsolatba a magisztrátussal vagy édesapjuk „felelősségteljes” munkája a családi életükre „rányomta bélyegét”.

3.1. Horváth András adósságainak következménye

Az első fizetett közgyám Horváth András három házasságából két fia született az 1760-as években. A harmadik feleségétől az eddigi kutatások szerint nem maradt további utód. A tutor halálával özvegy Szántósi Éva (?–?) a mostohafiaival örökölte az első városnegyedben fekvő udvarral és kerttel övezett lakóingatlant és a férje után maradt összeírt javakat. A tutor többszáz rajnai forint kárt okozott a városnak és az általa képviselt elesett sorsú árváknak. Az 1772-ben hozott úriszéki ítélet kimondta, hogy a sérelmet szenvedett személyek kártalanítását az örökösöknek kell maradéktalanul teljesíteniük. Ebben az esetben egyetlen felelőst nevezett meg a verdikt, özvegy Horváth Andrásné Szántósi Évát mint egyetlen cselekvőképes korban élő hozzátartozót. A javított számadások és a panaszkérvényekre adott magisztrátusi válaszok tételesen rögzítették, hogy mennyit és melyik vagyonelemből kell kifizetni a gyámoltalanok

részére utólagosan megállapított sérelemdíj tételeket.⁸⁸ Az 1768-tól 1775-ig megtérítendő és megtérített kár mértéke következtében elérte a város a Horváth-házat és a magasabb értéken nyilvántartott személyes tárgyakat. Minden adósság megtérítése után özvegy Horváthné koldussorsra jutott mostohagyermekével együtt. Azonban nem minden családban okozott ilyen mértékű elszegényedést, ha a családfő hivatalban működése során okozott rendszeres mulasztása miatt a hozzátartozóknak ugyanúgy el kellett viselniük a büntetésből kirótt súlyos anyagi terheket.

3.2. Hivatalnok és családapa – Kilián István

A Kilián István ellen indított elszámoló perek során több ezer rajnai forintot kellett a családjának megtéríteni. A megvádolt közgyám hosszú élete során három ismert famíliából választott párt. Első felesége az 1757-ben elhunyt szenátor Dudás Ferenc özvegye volt, másodikként a korszak egyik ismert ügyvéd lányát kérte feleségül, harmadik választottja egy köznemesi család női sarja volt. A házasságaiból hét gyermek érte meg a felnőttkort.⁸⁹ A reprezentatív párválasztásaival egyetemben hivatali rangja⁹⁰ és a vagyona is jelentős mértékben gyarapodott a közel négy évtized alatt.⁹¹ Ezenkívül 1789-ig közgyámi és az 1825-ben bekövetkező haláláig szenatori hivataláért kapott éves díjazásával számottevően növelte jövedelmét, sőt 1790 után sem mentették fel tanácsi tisztségéből – kizárólag a gyámi állásától volt kénytelen megválni. A magisztrátus csekély mértékben az ispotály gondnoki kinevezéssel kárpótolta, amellyel gyámi honoráriumánál alig kevesebb éves tiszteletdíjat érdemelt ki. Valószínűsíthető a folyamatosan fennálló anyagi biztonságának köszönhetően rendezni tudta az adósságait. S ennek köszönhetően a városi tanácsban is megőrizhette régen megszerzett pozícióját, illetve a becsületén sem esett nagyobb szégyenfolt, a korábban elkövetett hibái ellenére sem. Utolsó választottja Haraszi Terézia (?–?) is úgy érezhette biztosan megalapozhatja az egzisztenciális jövőjét a közel hatvanéves férje mellett, akivel még két gyermek felnevelését is vállalta.

⁸⁸ Jelzet: V-3/1–2.; Majoros István Horváth András ellen benyújtott panaszlevelének melléklete, jelzet: V-1/b.68.BXLVII.24.

⁸⁹ Római Katolikus Anyakönyvek 1745–1803., jelzet: RK/422/4–6.; 32–34.

⁹⁰ 1761-ben főmenderi, 1762–1765 között perceptori pozíciót töltött be. 1765. november 6-én elhunyt Fodor Ferenc (1692 k. –1765) helyére beválasztotta tanács, miközben adószedőként készítette évről-évre a számadásokat. 1777. január 1-től töltötte be közgyámi tisztséget 1789 év végéig. 1790 után ispotályi gondnoki megbízást kapott, időskorára hivatkozva 1797-ben felmentését kérte, 1798-ban főbíróként jelölték a tisztújító gyűlésen, de nem őt választották meg. Nemes 2001: 184–187., 193–200.

⁹¹ Felső-hricsói nemesi családból érkezett Egerbe Kilián István 1757 után. Hamzók 2020: 130.

Kilián István az elkövetett hibáiból okulhatott, és igyekezett megfelelő kapcsolatot kialakítani egykori gyámoltjaival. Az 1790-es években fennmaradt levelezések bizonyítják, hogy a Kilián és a Detelli-Benkő család között sem mérgesedett el jobban a viszony, hiszen több hivatali munkatársával közösen próbált saját fiának és Detelli Ferencnek is gyakornoki állást szerezni.⁹² Továbbá a Benkő házaspár egyik fia éppen Kilián István másodszülött lányát vette feleségül, és azt követően alapítottak családot⁹³ az 1800-as évek elején.

3.3. Madarassy Pál előnyös rokoni kapcsolatai

Madarassy Pál 1766-ban vette feleségül a szintén nemesi származású Hotta Katalint (1735–1791), akivel lányuk és két fiúk megszületésével⁹⁴ egy családot alkottak 1791-ig. Madarassy hitvese halála után egy évvel került közeli kapcsolatba az egykori közgyám Viszlovsky János özvegyével, Márton Judittal. A fiával egyedül élő asszony⁹⁵ ismerkedésük idején látta el ideiglenesen a gyámi teendőket az elhunyt férje után.⁹⁶ 1793-tól a források alapján a magisztrátus megválasztotta Luprich Mihály mellé második számú közgyámnak. A korábban ismertett tisztviselők pályaképéhez a szakvégtzettség nélküli Madarassy hivatali karrierje nem illeszkedett, hiszen „*senatus extracti*” és számfeletti tanácstagságán kívül a jegyzékek nem rögzítettek további elnyert tisztséget. A nem megszokott hivatali előre lépéséhez hozzájárult más egyrészt nagybátyja Madarassy János (1743–1814)⁹⁷ egri kanonok az egyházmegyében és a városban betöltött szerepe, majd 1792 után második feleségének a magisztrátusban szerzett elismerése.

A Horváth, a Kilián és a Madarassy családot is nemesi származású famíliaként rögzítették a városi akták. Horváth András folytatólagos hivatali visszaélési bűncselekményeivel a családját tanácsi iratokkal⁹⁸ és számadásokban rögzített bejegyzésekkel igazolható kilátástalan helyzetbe juttatta, miközben Kilián hasonló rosszhiszemű hivatali tevékenysége egyáltalán nem

⁹² Hamzók 2020: 129.

⁹³ Római Katolikus Anyakönyvek 1723–1803., jelzet: RK/422/2–6.; 32–34.

⁹⁴ Római Katolikus Anyakönyvek 1745–1803., jelzet: RK/422/4–6.; 32–34.

⁹⁵ Római Katolikus Anyakönyvek 1745–1803., jelzet: RK/422/4–6.; 32–34.

⁹⁶ Jelzet: V-1/b.153.B.XCIV/b.1839.

⁹⁷ Madarassy János szócikk. Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/M/Madarassy.html> (megtekintve: 2022. december 6.) A korabeli Egerben már a kezdettől több alkalommal kimutatható az előnyös rokoni kapcsolatok felhasználása (protekció) a magisztrátusi hivatali kinevezések során. Lásd: Görög István és mostohafia Szappanos János; id. és ifj. Farkas János; Fodor Ferenc és veje Kollenich Mihály; Kilián István és mostohafia Dudás Antal stb. esetében Jelzet: V-1/b.3–193. doboz iratai.

⁹⁸ Jelzet: V-1/b.68.BXL.VII.24.

okozott törést egzisztenciájában. Kiegyensúlyozott magánélete és a városban is – néhány nap alatt lejátszódó időközben feledésbe merült jelenetek⁹⁹ után –visszanyerte tekintélyét. Ezt a tényt erősíti, hogy haláláig, 1825-ig megtalálható a neve a hivatalnoki jegyzékekben. Madarassy Pál esetében az ígéretes párválasztás mellett közeli rokon közbenjárása is elősegíthette a hivatali pályája kiteljesedését a gyorsan bekövetkező haláláig.

⁹⁹ Pécsi 1985: 1.

Összegzés

Jelenlegi dolgozatomban a 18. század folyamán Egerben fokozatosan megerősödő városi hivatali réteget vizsgáltam. Az elemzett tisztviselők működése a korszakban jól körül határolható, ezáltal a korabeli közigazgatásban koncentrálnak hivatástudat jellegzetes vonásai is felfedezhetők. A feldolgozott források alapján kijelenthető, az Egerben a gyámoltalanok ellátására alkalmazott adminisztratív gyakorlatok időnként megkésve, máskor a hazai kor újkori viszonyokon túlmutatva jelentkeztek. A kora újkori egri gyámhivatal fejlődésében más magyar város árvaellátásával meglehetősen sok hasonlóság, de néhány jelentős különbség is megmutatkozott. A feltárt források segítségével bizonyítottam az eseti gondnoki rendszer működése egyáltalán nem különbözött a Budán, Esztergomban és a Tatán talált állapotokkal. Az alkalmi és az állandó gyámok munkaköre kezdetben teljesen megegyezett, a dolgozat címében szereplő zárójellel is ezt kívántam érzékeltetni. Eger kettős tanácsi rendszer kiépülése elősegítette a későbbi szakhivatal elkülönülését a század folyamán. Az elemzésem során feltártam az egri gyámi hivatal két jól elkülöníthető időszakát a 18. században. Ismertettem a pozícióban dolgozó legfontosabb szereplők karrierútját. Megállapítható 1759-ig a magisztrátus az eseti árvagondozók kiválasztásánál szinte kivétel nélkül két szempontot – a potenciális jelöltek korábbi rangját és az idők folyamán szerzett gyakorlati tapasztalatot – vették figyelembe. Alkalmi tutori feladatokat megfelelő kompetenciával, évtizedes gyakorlati tapasztalattal rendelkező külső tanácsos is elvégezhetette, míg 1760-ra kialakult egy nagyon szűk differenciált bürokrataréteg, mely foglalkozhatott a továbbiakban a gyámoltalanok sorsrendezésével. Kiemelendő az a tény is, hogy az eseti gyámok kinevezése egyfajta presztízs értékkel bírt, miközben az állandó megbízásból eljáró árvagondozók anyagi ellenjuttatás fejében vállalták feladataik felelősségteljes ellátását. A kinevezett árvagyámok nem feltétlenül rendelkeztek nagyobb szaktudással elődeiknél, mindinkább a helyi társadalomban betöltött helyük és ismeretségi körük segítette őket az előkelő pozíciójuk elnyerésében. Az állandó közgyámok minden alkalommal egykori arisztokrata származású személyek (Horváth, Kilián, Pók familia előkelő tagjai) közül kerültek ki, akik reprezentatív társasági életmódot folytatva, a város közismert alakjainak sorába emelkedtek fel. Az egzisztenciális háttérük stabilizálását szolgáló eszközként használták fel az árvák vagyonát, például a saját adósságaik felszámolására.

A dolgozatban ismertetett városi iratok alapján az is kijelenthető, hogy a gyámoltalanok a városi tanácshoz és az Eszterházy Károly püspökségéhez benyújtott panaszkérvényeikben

gyakran hívták fel a figyelmet a tutorok sorozatos szabálytalanságaira és az általuk okozott károk mértékére. S indítványozták elorozott javaik mielőbbi visszaszolgáltatását, esetleges megtérítését. Ezek a hivatali visszaélések meglehetősen emlékeztetnek a két évszázaddal korábban meggyökeresedett jelenségre, aminek megfékezésére születtek az árvák védelmére rögzített pontok a Werbőczy-féle Tripartitumban. A 16. században Magyarországon üzletszerű tevékenységként jellemezték a korabeli források a gyámok által a nemesi árvák vagyonának kijátszását, azok saját céljaikra fordítását. A városi hivatali apparátus körében elvégzett vizsgálatommal igazoltam, az 1760-as években a bűnös hivatalnok (Horváth András) felmentésével párhuzamosan a helyi önkormányzat igyekezett rendezni az árvák kintlévőségeit. A feldolgozott forrásokból következtethető az 1780-as években a megszorított ügyek hatására már nem volt elégséges eltávolítani a kárt okozó közgyámot, a sértettek gyakran a város jogkörén túlmutató pereket kezdeményeztek. Azonban ha a megvádolt tisztviselő (Kilián István) az okozott veszteségeket megtérítette, akkor nem feltétlenül veszítette el hivatali pozícióját, rehabilitálták a jó hírét és további lehetőségeket is biztosítottak számára a város életében.

Az egri levéltárban elvégzett kutatásommal azt is igazolhattam, hogy a korszak folyamán is működtek olyan hivatalnokok, akik, egyfajta hivatástudattal tisztességesen elvégzett munkájukkal vívták ki a közélet és az ügyfélkörük megbecsülését – például a másodjára megválasztott közgyám Váradi Horváth Mihály és a váratlanul megözvegyült Márton Judit, a korszak egyetlen, a város által ideiglenesen megbízott női közgyámja, illetve az 1790 után megválasztott árvagondnokok, akik ellen csak elvétve tartalmaztak az akták instanciát. A dolgozatban vizsgált közgyámságon túl az árvák pénzének manipulatív felhasználása a korabeli Budán tapasztaltakhoz hasonlóan az egri magisztrátusban dolgozó egyéb tisztviselők körében sem volt ismeretlen módszer. Időnként felmerült egy-egy tanácsstag (Fodor Ferenc vagy Réthy Gábor (?–1779)) neve az adósságrendezési perek során, a jogtalan hitelezési tranzakciókkal kapcsolatban. Az ilyen nem szabályos pénzkezelés jellemzően akkor fordult elő, ha az érintett hivatalnok családjának szerkezete meglehetősen összetett volt, és halála után fennállt a hátramaradó örökség elaprózódásának veszélye. A kutatásom további szakaszában szeretnék olyan egri tanácsstagokat vizsgálni, akik mozaikcsaládokban éltek és utódaik révén a város gazdaság-igazgatási és kulturális fejlődését szolgálták. Munkájukkal a városi autonómia szakterületein a professzionalizáció irányait kijelölték. Esetleg éppen nem tisztességes üzemeikkel hívták fel magukra a figyelmet és tevékenységük megbélyegezte a későbbi karrierútjukat.

Források

Főegyházmegyei Könyvtár, Eger (EFK)

József, II. 1782: Az instantziák tsinálásának módgya, melly Ő Felségétül kegyesen parantsoltatik Ezen Tekéntetes Nemes Heves, és Külső Szolnok Törvényessen öszve foglalt Vármegyéknek az 1782. Esztendőben Martius Havának 4dik napján Egerben tartatott köz Gyülekezetében tett Rendelése szerént magyarra fordittatott, és a'közönséges szükségére ki nyomtattatott, jelzet: HK 0653/4.

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL HML)

Cseh Zita et al. 2007: Raktári és állaggyűjtemény. MNL HML Eger.

Éves hadi és telekadó összeírások 1712–1799., jelzet: V-2/a.13–90.

Gyámi számadások 1760–1786., jelzet: V-3.1–2., 5–6.

Orosz Ernő: Személyi Mutatója 1261–1828 I–IV. kötet, jelzet: V-1/a.520–523.

Római Katolikus Anyakönyvek 1700–1799., jelzet: RK/422/1–6.; 32–34.

Városi iratok 1700–1799., jelzet: V-1/b.3–109. doboz

Városi jegyzőkönyvek 1700–1799., jelzet: V-1/a.1–59.

Hivatkozott forráskiadványok

Bónis György 1974: Pest-Budai utasítások a XVIII. században.

Géra Eleonóra Erzsébet et al. 2009, 2015–2016: Buda város tanácsuléseinek jegyzőkönyveinek regesztái 1699–1710.

Tóth Eszter 2003–2014: Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái 1710–1755. (Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 9., 13., 15 – 17., 20., 22.)

Irodalomjegyzék

- Ballabás Dániel 2012: *Indigena főnemesi nemzetségek a 19. század közepének Magyarországn.* Acta Acad. Agriensis, Sectio Historiae XXXIX (2012) Líceum Kiadó, Eger, 7–18
- Degré Alajos 1977: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus gyámsági kódexéig.* (Jogtörténeti Értekezések 8.) Bp.
- Dickmann Mátyás 2001: *A fővárosi Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) története.* Család, gyermek, ifjúság 10. évf. 3.sz. (2001.) 13.
- Fallenbüchl Zoltán 2003: *A nyugdíj – kegytől a jogig (1600–1790).* Korall 11–12. (2003. május) 30–46.
- Géra Eleonóra 2020: Városi kamarai árvák a 18. századi Budán. In: Erdélyi Gabriella (szerk.): *Özvegyek és árvák a régi Magyarországon, 1550–1940.* (Magyar történelmi emlékek – Értekezések Magyar Családtörténetek: Tanulmányok 5.) Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 139–167.
- Hamzók Judit 2017: Eszterházy Károly egri püspökhöz címzett magyar nyelvű instanciák 1762–1772 között. In: Nagy Andor, Mizera Tamás (szerk.): *Egyház és társadalom: Válogatott tanulmányok a 2016. november 17-én az egri Eszterházy Károly Egyetemen rendezett Egyház és társadalom konferencia előadásaiból.* Líceum Kiadó, Eger, 23–39.
- Hamzók Judit 2019: „Gyámoltalanok” a családban: A Hatvani hóstya területén élő árvák, félárva helyzetű Eszterházy Károly egri püspöksége idején az instanciák alapján. In: Fodor József Péter – Mizera Tamás – Szabó P. Katalin (szerk.): *„A tudomány ekként rajzolja világát”: Irodalom, történelem és nevelés metszetei I. Az Eszterházy Károly Egyetem Doktorandusz Önkormányzata, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzata és a Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztály I. közös konferenciájának tanulmánykötete.* Budapest–Eger, 76–94.
- Hamzók Judit 2020: A „gyámoltalanok” örökségének nyomában. Esettanulmány a Nemes Kilián István (1733–1825) egri közgyám ellen indított per tanulságairól. In: Dinnyés Patrik, Nagy Andor (szerk.): *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről.* Líceum Kiadó, Eger, 127–143.
- Khavanova, Olga 2008: *A kérelemírás mestersége és hivatalnoki pályafutások a XVIII. századi Habsburg Monarchiában.* Századok 142 (2008: 5) 1249–1266.

- Magyar Adél 2014: Értelmileg akadályozott gyermekekről és felnőttekről alkotott kép a középkorban. In: Fizel Natasa és Nóbik Attila (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére*. Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 125–140.
- Madarassy János szócikk. Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/M/Madarassy.html> (megtekintve: 2022. december 6.)
- Nemes Lajos 2001: *Eger város önkormányzata 1687–1848*. (Tanulmányok Heves megye történetéből 16.) Heves Megyei Levéltár, Eger, 182–224.
- Nemes Lajos 2006: *Glazer Ignác Heves- és Külső-Szolnok vármegyei, Eger városi orvos hagyatékainak irata*. In: Gebei Sándor (szerk.): *Acta Acad. Pead. Agriensis, Sectio Historiae XXXIII. Tanulmánykötet a 70 éves Misóczki Lajos tiszteletére*. Líceum Kiadó, Eger, 91–102.
- Pál Judit 2022: *A Habsburg Monarchia története 1526–1848*. Líceum Kiadó, Eger. (második jav. kiadás)
- Pécsi István 1985: „*Fiatal tizcza, vén kandúr...*” *Széchenyi utca 7*. (Ódon házak, hajdanvolt Egriek rovat). Népújság, 1985. február 20.
- Péter Katalin 2012: Jobbágygyermekről a kora újkori Magyarországon. In: Péter Katalin: *Magánélet a régi Magyarországon*. (Magyar történelmi emlékek – Értekezések). MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 117–134.
- Szalai Veronika 2010: A Batthyány I. Ádámhoz 1649-ben beérkezett kérvénykivonatok. In: Szirácsik Éva (szerk.): *Uradalmak kora (Discussion Neogradiensis 10.)*. Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet, Nógrád, 103–122.
- Szijártó M. István 2014: *Hivatali karrier a 18. századi vármegyékben*. Századok 148. (2014) 1273–1296.
- Tóth István György – J. Újváry Zsuzsa – Varga J. János – Zimányi Vera 1998: *Supplicationum merita. A Batthyány I. Ádám földesúrhoz és dunántúli főkapitányhoz intézett kérvények kivonatai*. Történelmi Szemle, 40. (1998.) 299–331.
- Vinczéné Menyhárt Mária 2009: *A 18. századi rekatolizáció „szülötte”: az első intézményes árvaház Magyarországon*. Esély 2009/4 115–129.
- Wilensky, Harold L. 2010: *Minden szakma hivatás?* Korall 11. évf. (2010.) 42. 19–53.

Hivatkozott adattárak

Durovics Alex – Kónya Péter 2015: Az Eperjesi Kollégium felsőfokú hallgatói

1667–1850. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 11.) Budapest.

Durovics Alex – Keresztes Veronika 2018: A Pozsonyi Evangélikus Líceum

felsőfokú hallgatói 1714–1851. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 15.) Budapest.

Durovics Alex 2020: Evangélikus líceumok felsőfokú hallgatói 1771–1850. Késmárk, Lőcse, Selmecbánya, Sopron, Szarvas. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 21.) Budapest.

Juhász Réka Ibolya 2017: A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–

1852. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 13.) Budapest.

Kádár Zsófia – Kiss Beáta – Póka Ágnes 2011: A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának hallgatósága 1635–1773 – Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 26. - Varia Theologica - PPKE HTK 3. Budapest.

Kmety Adrien – Juhász Réka Ibolya 2018: A kassai felsőoktatás intézményeinek

hallgatói 1776–1852. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 16) Budapest.

Kmety Adrien – Szögi László 2021: Az egri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1713–1852.

(Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 24., Eszterházy Károly püspök és kora 2.) Eger, Líceum Kiadó.

Szögi László – Kónya Péter 2012: Sáros megyei diákok az európai egyetemeken

1387–1918. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 9.) Budapest.

Szögi László 2013: Kárpátaljai diákok az európai egyetemeken 1407–1919.

(Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 10.) Budapest.

Szögi László 2016: A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói (1714) 1782–

1852. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új Sorozat kiadványok 12.) Pécs–Budapest.

Hivatkozott törvénytárak

111–117. cím. Werbőczy István: Tripartitum – Hármaskönyv (1514)

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=51400001.TVJ&targetdate=&printTitle=Tripartitum&referer=1000ev> (megtekintve: 2022. 12. 06.)

1655. évi XXIV. törvénycikk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500024.TV>

(megtekintve: 2022. 12. 06.)

1715. évi LXVIII. törvénycikk. [https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715.%2520lxviii)

[torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715.%2520lxviii)

[torvenyei?keyword%3D1715.%2520lxviii](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1715.%2520lxviii) (megtekintve: 2022. 12. 06.)